

BOFIT Online
2007 No. 6

Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Jouko Rautava,
Heli Simola, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi

Venäjän kasvun uudet ehdot

EUROJÄRJESTELMÄ
EUROSYSTEMET

Suomen Pankki, BOFIT
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

Suomen Pankki
BOFIT – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

PL 160
00101 Helsinki
Puh: 010 831 2268
Fax: 010 831 2294
bofit@bof.fi

www.bof.fi/bofit

BOFIT Online
Päätoimittaja *Jouko Rautava*

ISSN 1456-811X (online)
16.5.2007

Helsinki 2007

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Sisällys

Tiivistelmä.....	3
Luonnonvarat – kirous vai siunaus?.....	4
Simon-Erik Ollus	
Taloukasvu alueiden näkökulmasta.....	12
Merja Tekoniemi	
Finanssipolitiikan haasteet	20
Seija Lainela	
Hyötyykö Suomi Venäjästä?.....	27
Heli Simola	
Venäjä Aasian ja Euroopan välissä.....	34
Jouko Rautava	
Taloukasvun uudet ehdot.....	40
Pekka Sutela	

Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Jouko Rautava,
Heli Simola, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi

Venäjän kasvun uudet ehdot

Tiivistelmä

Venäjän talous on kasvanut nopeasti 2000-luvulla, mutta kasvu perustuu tärkeältä osin energiaan ja rakenteeltaan Venäjä on edelleen pitkälti luonnonvaratalous. Pitkän aikavälin nopean talouskasvun ylläpitämiseksi talouden tuotantorakenteen on monipuolistuttava nykyisestä. Alueiden kehitys on ollut epätasaista ja aluepolitiikkaa ollaan uusimassa vastamaan paremmin alueiden tarpeita. Finanssipolitiikka on ollut johdonmukaista korkean öljyn hinnan aikana ja vakauttanut julkisen talouden. Viime vuosien suuret budjettilyijäämät ovat todennäköisesti poikkeuksellisia, ja Venäjän julkinen talous siirtyy lähivuosina lähemmäs tasapainoa. Venäjän nopea talouskasvu näkyy Suomen Venäjänviennin nopeassa kasvussa ja suomalaisten investointien kasvussa Venäjälle. Jälleenviennistä puhdistettu Venäjän-vienti on kuitenkin kasvanut hitaammin kuin Venäjän kokonaistuonti ja Suomi on menettänyt markkinaosuuksia erityisesti Aasialle. Aasian vaikutus Venäjän taloudessa on näkynyt Venäjän ja Aasian välisen kaupan kasvuna ja erityisesti Kiinan markkinaosuuden nopeana nousuna Venäjällä. Venäjän asema suurten markkinoiden ja halvan työvoiman Aasian ja teknologiseen eturintamaan kuuluvan Euroopan välissä on haastava. Venäjä on ollut onnekas 2000-luvulla ja pystynyt hyvän talouskasvun turvin parantamaan talouden perusteita. Taloudessa on kuitenkin edelleen monia pullonkauloja, jotka uhkaavat pitkän aikavälin kasvua ja joiden ratkaiseminen tulee olemaan haastavaa.

Asiasanat: Venäjä, talouskasvu, luonnonvarat, energia

Simon-Erik Ollus

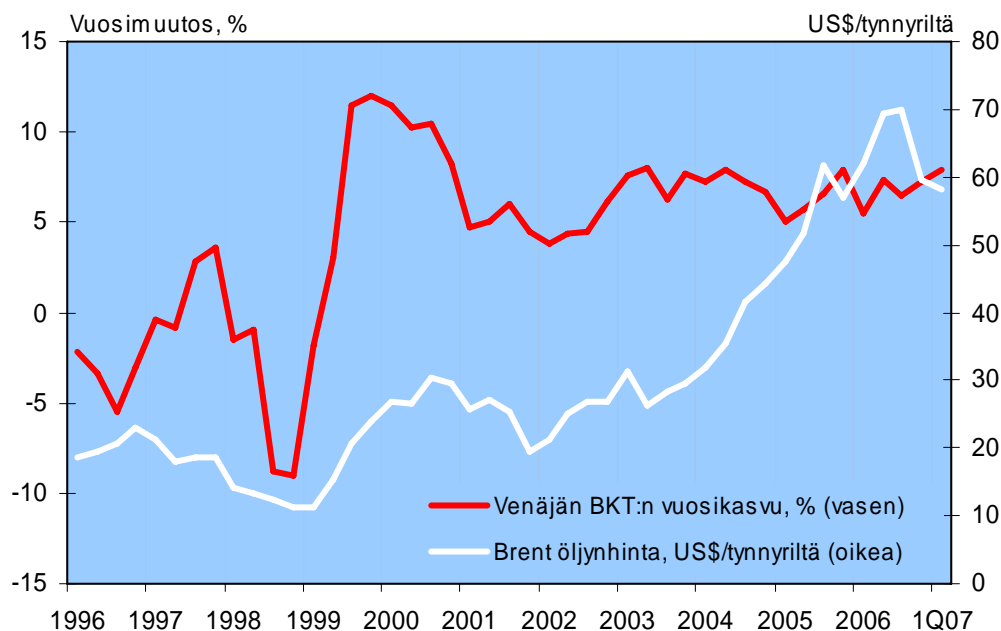
Luonnonvarat – kirous vai siunaus?

Talous on kasvanut nopeasti 1998-kriisin jälkeen

Venäjän talouskasvu on ollut huikkea sitten vuoden 1998 kriisin. Vuosina 1999–2006 Venäjän talous kasvoi keskimäärin 6,7 % vuodessa. Kyseisellä kasvuvauhdilla talouden koko kaksinkertaistuu 12 vuodessa. Pitkään jatkunut talouskasvu on nostanut elintasoja ja väestön vaurautta.

Talouskasvu perustuu kuitenkin pitkälle energiaan ja öljyn korkeaan hintaan. Öljyn ja kaasun suora vaikutus talouskasvuun on edelleen merkittävä. Kokonaistuotannosta noin neljännes on yksin öljyn ja kaasun tuotantoa ja jalostusta. On huomioitavaa, että 1998-kriisin jälkeen nähty nopea talouskasvu tapahtui samalla kun öljyn maailmanmarkkinahinta yli kuusinkertaistui. Suomen Pankissa tehtyjen laskelmien mukaan kymmenen dollarin nousu öljyn maailmanmarkkinahinnassa kiihdyttää Venäjän talouskasvua noin 2 prosentilla. Venäjä on maailman toiseksi suurin öljyn ja suurin kaasun tuottaja, ja noin 2/3 vientituloista tulee näistä hyödykkeistä. Myös muu vienti koostuu pääasiassa raaka-aineista ja matalasti jalostetuista tuotteista kuten metalleista ja puusta. Ainostaan muutama prosentti kokonaisviennistä on korkeasti jalostettuja tuotteita. Venäjä on siis tuotantorakenteeltaan selvästi luonnonvaratalous.

Kuva 1.1 Venäjän talouskasvu ja öljyn maailmanmarkkinahinta 1996–2007.

Lähde: Venäjän talousministeriö.

Talouskasvua on myös tukenut tiukka finanssipolitiikka sekä viime vuosina kulutuksen nopea kasvu. Valtionbudjetit ovat olleet ylijäämäisiä; viime vuosina Venäjä on kerännyt valtavan vakausrahan ja maksanut pois ulkomaanvelkansa ja siten parantanut maan

ulkoista luottoluokitusta. Kulutuksen nopea kasvu näkyy erityisesti vähittäiskaupan, mutta myös rakentamisen nopeassa kasvussa. On kuitenkin aiheellista kysyä, olisiko finanssipolitiikka voinut olla tiukkaa ja kulutus kasvaa nopeasti, ellei öljyn maailmanmarkkinahinta olisi noussut niin nopeasti eikä energian vienti tuonut niin valtavia tuloja Venäjälle? Todennäköisesti ei.

Venäjä on ollut onnekas presidentti Vladimir Putinin aikakaudella, ja maa on hyötynyt öljyn korkeasta hinnasta. Maailmassa kuitenkin vain harva luonnonvararikas maa on pitkällä aikavälillä pystynyt kasvattamaan talouttaan nopeasti ja nostamaan hyvinvointiaan länsimaiselle tasolle. Norja on poikkeus, mutta maa olikin länsimainen hyvinvointivaltio jo ennen öljyn löytymistä Pohjanmerestä.

Venäjä on siis perustaltaan luonnonvaratalous, eikä sen siirtymän vertaaminen suoraan Keskisen ja Itäisen Euroopan (KIE) uusiin EU:n jäsenmaihin ole täysin korrekta. Näiden maiden lähtökohta on niin historiallisesti kuin talouden rakenteenkin kannalta täysin erilainen kuin Venäjällä. Markkinatalouden perusinstituutiot olivat KIE-mailla olemassa jo ennen sosialismia ja niiden teollisuuden jalostusaste oli korkeampi kuin Neuvostoliitossa. Lisäksi niillä on ollut tietoinen suunta rakenneuudistuksissaan, nimittäin EU-jäsenyys ja sen kautta selkeät markkinatalouden kriteerit. Tämä selittää osaltaan, miksi Venäjän taloudellinen siirtymä kohti markkinataloutta on ollut hitaampi. Oikea vertailuryhmä Venäjän tapauksessa on pikemminkin muut luonnonvararikkaat taloudet, joissa siirtymä kohti markkinataloutta on edelleen käynnissä – kuten Meksiko tai vaikkapa Etelä-Afrikka. Nämä ovat maita, joiden taloudellinen kehitys ei ole ollut erityisen kehuttavaa huolimatta suurista luonnonvaroista ja siihen keskittyneestä teollisuudesta. Luonnonvarat ovat päinvastoin olleet esteenä maan kehitykselle. Talousteoriassa puhutaankin usein luonnonvarakirouksesta tai -loukusta.

Mikä ihmeen luonnonvarakirous?

Talousteoriassa luonnonvarakirous ilmenee monella eri tavalla. Tavallisimmin luonnonvararikkaissa maissa suuri osa kokonaistuotannosta perustuu luonnonvarojen kaivantaan, ja teollisuuden jalostusaste on matala. Viennissä raaka-aineet dominoivat ja vientitulot ovat herkkiä niiden maailmanmarkkinahintojen vaihteluille. Hintojen ollessa korkeat maa saa suuret vientitulot, jotka tuovat paljon ulkomaista valuuttaa talouteen, mikä taas vahvistaa reaalista valuuttakurssia. Luonnonvarateollisuuden menestys nostaa palkkoja ja työvoima alkaa siirtyä muilta teollisuuden aloilta luonnonvarateollisuuden palvelukseen parempien palkkojen toivossa. Muut vientiteollisuuden alat eivät pysty kilpailemaan palkoissa luonnonvarateollisuuden kanssa, ja niiden vienti tyrehtyy valuuttakurssin voimistuessa. Lopuksi tuotanto keskittyy ainoastaan raaka-aineiden tuotantoon. Tätä vaikutusta kutsutaan talousteoriassa *Hollannin taudin resurssien siirtymisvaikutukseksi*.

Talousteoriassa puhutaan myös *Hollannin taudin menovaikutuksesta*, jolloin valuutan vahvistuminen kasvattaa tuontia sekä palveluiden kysyntää (esim. vähittäiskaupan), mikä myös siirtää työvoimaa pois muusta teollisuudesta palvelusektorille. Lisäksi menovaikutukseksi lasketaan myös finanssipolitiikan löystyminen suurten vientitulojen virratessa maahan. Raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnan seuraavan kerran laskiessa menoja ei pystytä nopeasti kutistamaan, ja valtiontalous sekä vaihtosuhteet kääntyvät nopeasti alijäämäisiksi ja maa velkaantuu. Juuri näin on käynyt monelle Afrikan luonnonvararikkaalle maalle.

Hollannin tauti on havaittu ensimmäisen kerran Alankomaissa. Maa löysi 1960-luvulla suuret kaasuvarat Pohjanmereltä. Kaasun tuotanto ja vienti toi suuret tulot maahan, mikä vahvisti guldenin arvoa ja samalla heikensi muun teollisuuden vientikilpailukykyä. Hollannin tapauksessa maa pääsi taudistaan suhteellisen nopeasti, mutta termi on jäänyt elämään.

Luonnonvarakirous ilmenee usein myös *heikon hallinnon ja korkean korruption kautta*. Talousteoriassa tämä on selitetty luonnonvarojen, kuten öljykenttien tai timanttikaivosten monopolisoinnin helpoudella. Luonnonvarat keskittyvät joidenkin harvojen ja valittujen käsiin, ja he hyötyvät suuresti luonnonvaroista ja pystyvät osallistumaan poliittiseen korruptioon, mikä heikentää hallintoa ja sen vakautta sekä vaikeuttaa rakenneuudistusten toteuttamista. Sen sijaan suuri väestö ei laajemmin hyödy luonnonvaroista.

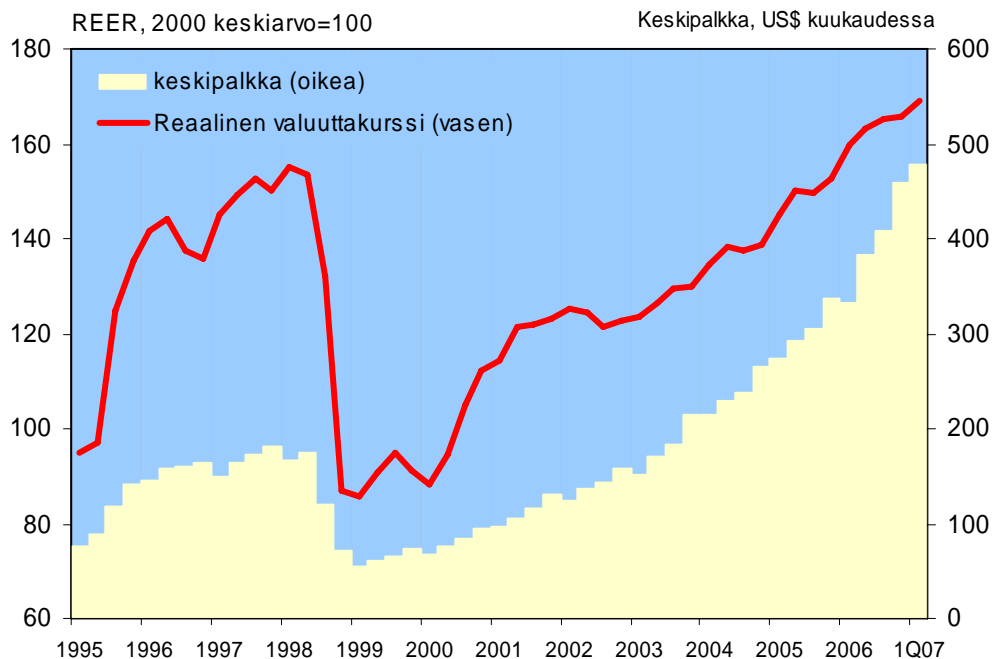
Lisäksi merkittävä luonnonvarakirousta selittävä tekijä on talousteoriassa *inhimillisen pääoman kartuttamisen laiskuus*. Talouden ei kannata keskittyä ihmillisen pääoman kartuttamiseen ja muun teollisuuden kilpailukyvyyn kehittämiseen, koska luonnonvaratuloilla eletään leveästi ja osaavat ihmiset hakeutuvat luonnonvarateollisuuden palvelukseen. Arabimaita on usein käytetty esimerkkinä tästä.

Onko Venäjä luonnonvaraloukussa?

Hollannin tautia on Venäjän tapauksessa paljon tutkittu. Rupla on vahvistunut reaalisesti nopeasti öljyn hinnan ollessa korkealla ja on nyt reaalisesti suunnilleen samalla tasolla kuin ennen vuoden 1998 kriisiä. Ruplan oli pitkään nähty olevan aliarvostettu, mutta viime aikoina onkin käyty jo keskustelua sen mahdollisesta yliarvostuksesta. Rupla on vahvistunut sitten 1998-kriisin suurten vientitulojen takia, keskimäärin 8 prosenttia vuodessa. Taustalla on korkea inflaatio ja palkkamenojen nopea kasvu (katso Kuva 1.2). Kesän 2006 jälkeen laskenut öljyn maailmanmarkkinahinta on kuitenkin hieman helpottanut ruplan vahvistumispaineita.

Venäjän työvoimasta vain alle 2 % on kaivannaisteollisuuden (pääosin energiatuotannon) palveluksessa ja osuus on jo pitkään pysynyt suhteellisen vakiona. Osittain se johtuu Venäjän jäykistä työmarkkinoista ja kaivannaisteollisuuden keskittymisestä muuttotappioalueille. Keskipalkka energiaa tuottavalla kaivannaissektorilla (1052 dollaria/kk tammikuussa 2007) on lähes kaksi ja puoli kertaa maan keskiarvoa korkeampi, mutta resurssien siirtymisvaikutuksen mukaista trendiä työvoiman hakeutumisesta muusta teollisuudesta kaivannaissektorille ei ole havaittavissa.

Kuva 1.2 Ruplan efektiivinen reaali valuuttakurssi sekä keskipalkka 1995–2007.

Lähde: Rosstat.

Sen sijaan kaivannaissektorin osuus BKT:stä on hieman kasvanut 2000-luvulla. Virallisten tilastojen mukaan kaivannaissektorin osuus (pl. jalostustoiminta) oli vielä 2000-luvun alkupuolella noin 7 % kokonaistuotannosta, ja se nousi 11 prosenttiin vuonna 2006. Vähittäiskaupan ja maataloustuotannon osuudet BKT:stä ovat hieman vähentyneet, kun taas tehdasteollisuuden osuus on hieman kasvanut. Viralliset tilastot eivät kuitenkaan ota huomioon öljyn ja kaasun jalostusta, kuljetusta ja niiden tuotantoon liittyvää siirtohinnoittelua, joka kirjautuu muille tuotantoaloille. Öljyn ja kaasun osuuden kokonaistuotannosta on yleisesti arvioitu olevan noin viidennes. Renaissance Capital investointipankin tuoreen laskelman mukaan sen osuus olisi hieman kasvanut viime vuosina ja noussut 22 prosenttiin kokonaistuotannosta vuonna 2006. Resurssien siirtymisvaikutuksen mukaan öljyn ja kaasun osuuksien pitäisikin kasvaa, mutta pääosin muun teollisuuden eikä palvelusektorin kustannuksella. Menovaikutuksen taas pitäisi näkyä palvelusektorin ja tuonnin kasvussa.

Hollannin taudin oireita on havaittavissa vahvistuvassa ruplassa, joka heikentää muun kotimaisen teollisuuden kilpailukykyä samalla kun Venäjän tuontialttius kasvaa. Tuonnin kasvu on nyt noin kolme kertaa kokonaistuotannon kasvua nopeampi. Muulla kuin luonnonvaroihin perustuvalla kotimaisella teollisuudella on selviä vaikeuksia kilpailla tuonnin kanssa, mutta laajempaa tehdasteollisuuden tuotannon supistumista ei ole nähty.

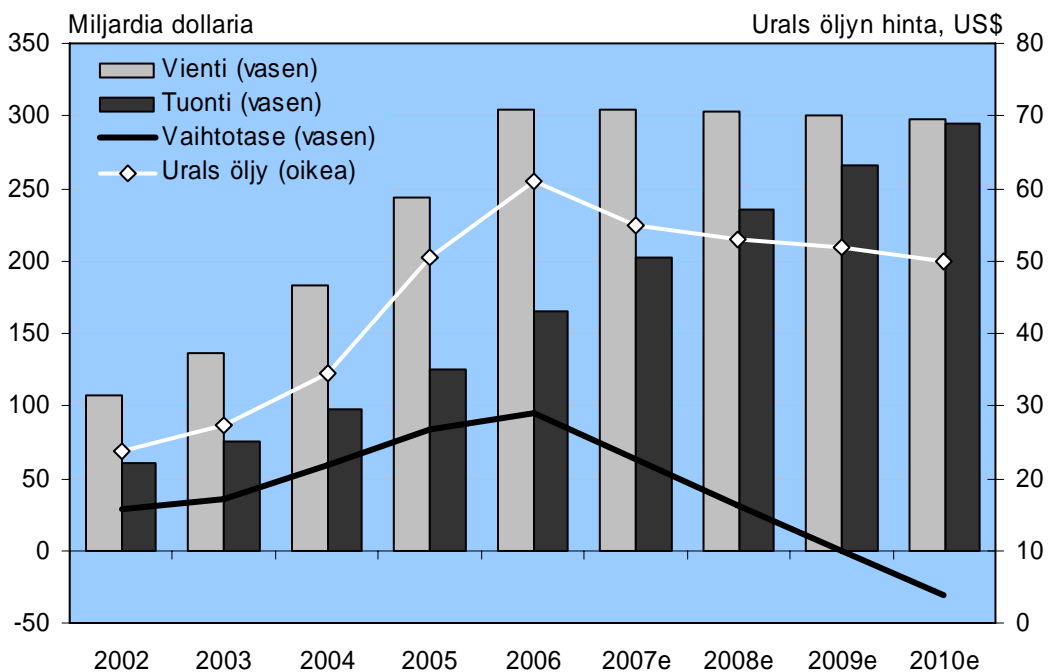
Venäjä on toistaiseksi onnistunut myös melko hyvin välttämään finanssipolitiikan löystymisen. Julkisen talouden budjetit ovat olleet reilusti ylijäämäisiä koko 2000-luvun ajan ja korkeasta öljyn hinnasta johtuvat ylijäämät on siirretty varantoihin. Öljytuotannon ja -viennin korkea verotusaste on kuitenkin rasittanut öljy-yhtiöiden tuloksia ja kannustimia kasvattaa tuotantoaan korkeiden öljyhintojen aikana. Nykyhinnoilla noin 2/3 jokaisen öljytytynnyrin vientihinnasta verotetaan pois ja siirretään vakausrahaan. Rahasto on jo yli kaksi kertaa suurempi kuin Venäjän valtion jäljellä oleva ulkomainen velka.

Öljytulojen rahastointi on hieman lieventänyt ruplan vahvistuspaineita ja siten ehkäisyt Hollannin taudin syntyä.

Venäjä on myös kasvattanut valuuttavarantoaan maailman kolmanneksi suurimmaksi. Suuren kauppataseen ylijäämän ansiosta se on viime vuodet ylläpitänyt yhtä maailman suurimmista vaihtotaseen ylijäämistä. Budjetteja on pyritty tekemään varovaisesti toteutunutta huomattavasti alemmalla öljynhintaoletuksella. Venäjä onkin ollut mallioppilas tiukassa finanssipolitiikassa korkeiden energian maailmanmarkkinahintojen aikana ja puskurivarantojen rakentamisessa. Mutta riittääkö se?

Venäjällä on suuri vaihtotaseen ylijäämä, mutta ruplan nopea vahvistuminen kasvattaa myös nopeasti tuontia. Kesän 2006 jälkeen nähty öljyn hinnan varovainen lasku laskee vientituloja ja helpottaa ruplan vahvistuspaineita. Venäjän talousministeriön mukaan sekä kauppataase että vaihtotase kääntyvät negatiiviseksi nykytrendin mukaan viimeistään vuonna 2010. Tämä tarkoittaa sitä, että maa alkaisi taas velkaantua. Ulkoisen tasapainon ongelmaa voidaan kuitenkin lyhyellä aikavälillä lieventää erilaisten makrotaloudellisten puskurien avulla sekä positiivisella pääomataseella. Yksityisen sektorin pääomatase onkin kääntynyt ylijäämäiseksi viime vuosina ulkomaisten sijoitusten ja venäläisten yritysten lisääntyneen ulkomaisen lainaoton johdosta. Huolenaiheita ulkoisen tasapainoproblematiikan kanssa kuitenkin tulee, jos öljyn hinta laskee edelleen eikä Venäjä onnistu luomaan uusia vientituotteita, jotka toisivat tuloja maalle silloin kun öljyn hinta on matala.

Kuva 1.3 Venäjän ulkoinen tasapaino 2002–2010.

Ennuste (e) perustuu Venäjän talousministeriön huhtikuussa julkaiseman optimistiseen ns. innovaatio-skenaarioon.

Lähde: Venäjän keskuspankki, Rosstat ja Venäjän talousministeriö.

Venäjä on edelleen siirtymätalousmaa, ja hyvää ja tehokasta hallintoa on vaikea luoda tyhjästä. Presidentti Vladimir Putinin aikana uusia lakeja on hyväksytty ja rakenneuudistukset ovat edenneet, mutta toisaalta byrokratia ei ole vähentynyt, eikä valtionhallinto ole merkittävästi tehostunut. Samalla virkamiesten määrä (erityisesti federaatiotasolla) on kasvanut yli neljänneksellä 2000-luvulla. Lisäksi poliittinen korruptio on edelleen arkipäivää ja suuryritysten omistus suhteellisen keskittynyttä. Maailmanpankin mukaan 2000-luvun alkupuolella noin 40 % työvoimasta ja yritysten liikevaihdosta oli 22 suurimman oligarkkiyhtymän hallussa. Presidentti Putin on pyrkinyt rajoittamaan oligarkkien vaikutusvaltaa talouspolitiikassa ja kansallistanut tiettyjä strategisesti tärkeitä energia-alan yrityksiä. Toimet ovat kuitenkin samalla luoneet uutta poliittista korruptiota sekä uuden byrokraattioligarkkien luokan. Presidentin lähipiiriä on nostettu eri valtionyritysten johtotehtäviin ja valtion yritykset ovat laajentaneet toimialojaan, mikä ei liiemmin edistä talouden vakautta eikä dynaamisuutta.

Venäjä oli vuonna 2006 yli 160 maan joukossa maailman 121. korruptoitunein. Erilaisia korruption vastaisia kampanjoita on toteutettu, mutta korruption taso on pysynyt vakaana. Näyttää siltä, että arkipäiväinen korruptio on hieman vähentynyt Putinin kahden kauden aikana, mutta riskipreemio ja poliittinen korruptio on kasvanut. Korruption kitkeminen on sinänsä vaikeaa. Nähtävillä on monia esimerkkejä maista, joiden korruptiotaso on ollut matalalla mutta noussut nopeasti korkealle kriisin tai järjestelmämuutoksen yhteydessä, mutta harvoja esimerkkejä maista, jotka ovat onnistuneet kitkemään korruptiota tehokkaasti tietoisien politiikan avulla. Korruption kitkeminen on kuitenkin olennaista hyvien hallintotapojen ja uskottavan talouspolitiikan toteuttamiseksi.

Venäjän tapauksessa voidaan tuskin puhua inhimillisen pääoman keräämisen laiskuudesta. Maalla on neuvostoajoien peruina suhteellisen korkea koulutusaste. Lukutaidottomuus on lähes olematon toisin kuin muissa ns. BRIC-maissa (Brasilia, Intia ja Kiina). Venäjällä on korkeampi korkeakoulutusaste kuin EU-mailla keskimäärin (korkeakoulututkinto on 55 prosentilla 25–34 vuotiaista) ja Venäjä panostaa tutkimukseen ja kehitykseen (1,2 % BKT:stä) suhteellisesti enemmän kuin monet KIE-maat. Huomioitavaa on kuitenkin, että lähes puolet t&k panostuksesta menee sotateollisuuteen.

Hallitus on politiikallaan pyrkinyt tukemaan innovaatioita ja uutta teollisuustuotantoa, ja se perusti vuoden 2005 lopussa kuusi erityistalousaluetta Pietariin, Dubnaan, Zelenogradiin, Lipetskiin, Jelabugaan ja Tomskiin. Erityistalousalueiden avulla hallitus pyrkii edistämään eri alojen teollisuuskeskittymien syntymistä ja lisäämään investointeja jalostavaan teollisuuteen. Lisäksi hallitus on pyrkinyt luomaan tiettyjä strategisia tuotantoklustereita, joissa maalla on kilpailukykyä tai potentiaalia siihen. Toistaiseksi nämä klusterit ovat olleet sotateollisuus, avaruusteollisuus, lentokoneteollisuus, laivanrakennusteollisuus sekä autoteollisuus. Sota-, avaruus- ja lentokoneteollisuudessa voidaan puhua aidosta maailmantason huippuosaamisesta, auto- ja laivanrakennusteollisuudessa ei. Edellä mainitut klusterit ovat valtion omistamia tai ainakin sen ohjaamia. Hallitus on myös perustamassa mm. kehityspankkia, Venture Capital -rahastoa ja investointirahastoa tukemaan innovaatioalojen syntyä.

Venäjän valinnat

Venäjällä on nähtävissä luonnonvarakirouksen oireet. Hollannin taudin riski on todellinen, ja hallinnon vakauden edistämistä haittaa poliittinen korruptio. Sen sijaan inhimillistä pääomaa Venäjällä on, mikä puolestaan tarjoaa mahdollisuuksia. Venäjällä on kaksi tietä edessään: se voi joko tyytyä osaansa luonnonvarataloutena tai taistella vastaan. Jos maa valitsee nykyisen tuotantorakenteen eikä pyri aktiivisesti monipuolistamaan talouttaan, on edessä joko *luonnonvaratalous* ja jopa *luonnonvarakirous* riippuen siitä pysyykö öljyn vientihinta korkealla vai ei. Jos Venäjä valitsee talouden *tuotantorakenteen monipuolistumisen*, ovat mahdollisuudet ylläpitää nopeaa talouskasvua jatkossakin paremmat, riippuen tietenkin siitä miten monipuolistuminen toteutetaan ja mihin aloihin pyritään keskittymään.

Venäjän valinnat eivät välttämättä näy lyhyen aikavälin kasvukehityksessä. Suurilla energiataloilla ja niillä luoduilla puskureilla Venäjä pystyy ylläpitämään talouskasvua lähivuosien ajan, vaikka energian hinta laskisikin. Suomen Pankin talviennusteessa (helmikuulta 2007) arvioimme Venäjän talouskasvuksi edelleen 6,4 % kuluvalle vuodelle ja kasvun hidastuvan 5,6 prosenttiin vuoteen 2009 mennessä. Suurimmat lyhyen aikavälin uhat liittyvät nykyisen finanssipolitiikan äkkinäiseen suunnanmuutokseen maaliskuun 2008 presidentinvaalien jälkeen ja öljyn hinnan rajuun laskuun, mutta molemmat ovat varsin epätodennäköisiä. Keskipitkän ja pitkän aikavälin kasvuhaasteet ovat kuitenkin luonnonvarariippuvuudesta irti pääseminen, sekä negatiivisen demografiakehityksen vaikutusten lieventäminen.

Jos Venäjä onnistuu modernisoimaan taloutensa rakennetta, muut alat pärjäävät vaikka energian hinta laskisi. Talouden monipuolistumisen ja luonnonvarariippuvuuden lieventämisen kannalta Venäjällä on siis kaksi vaihtoehtoa: *kotitekoinen modernisaatio* tai *kilpailukykyinen modernisaatio*. Kotitekoinen modernisaatio on pitkälti nykyisen presidentin ja hallituksen linjaaman talouspolitiikan kaltaista, ja johtanee tilanteeseen, jossa Venäjällä on luonnonvarojen lisäksi muutama kilpailukykyinen teollisuudenala (mm. sota-, avaruus- ja lentokoneteollisuus), tuotannonrakenteen omistus pysyy todennäköisesti suhteellisen keskittyneenä ja talous epädynaamisena, ja jossa energialla on edelleen merkittävä rooli taloudessa. Kotitekoinen modernisaatio ei välttämättä riitä ylläpitämään nopeata talouskasvua, jos energian maailmanmarkkinahinnat laskevat.

Kilpailukykyinen modernisaatio tarkoittaa uuden kilpailukykyyn luomista; uusia investointeja sekä inhimillisen pääoman kartuttamista. Kilpailukykyinen modernisaatio on vaikea toteuttaa kotitekoisin keinoin ja se vaatii ensisijaisesti talouden avaamista. Avaaminen lisää kilpailua kotimarkkinoilla ja ennen kaikkea toisi maahan ulkomaista osaamista. Lisäksi talouden avaaminen tukisi elinkeinoelämän omistusrakenteen monipuolistumista sekä aidon pk-sektorin syntyä. Monet maat (kuten Suomi) ovat myös onnistuneet vahvalla teollisuuspolitiikalla tukemaan teknologiasuuntauksia, mutta Venäjän tapauksessa on usein kyseenalaistettu tällaisen politiikan tehokkuus korruptio-ongelmien takia. Ohjattu teknologiapolitiikka päinvastoin todennäköisesti vääristäisi Venäjän kilpailukykyisten tuotantoalojen luonnollista kehittymistä. Venäjän tapauksessa makrotalouden vakauden turvaaminen, rakenneuudistusten jatkaminen, talouden avaaminen sekä vapaan kilpailun edistäminen taitavat olla parasta teollisuuspolitiikkaa.

Talouden avaaminen on Venäjälle kuitenkin poliittisesti herkkä asia, koska korkeilla tuontituloilla (keskimäärin 12–13 %) sekä muilla kaupan esteillä suojellaan kotimaista teollisuutta ja hillitään tuonnin kasvua. Tullimuurin nopea lasku kiihdyttäisi tuontia merkittävästi, mikä aikaistaisi mahdollisia edessä olevia ulkoisen tasapainon ongelmia.

Suurteollisuudella on myös usealla paikkakunnalla edelleen mittavat Neuvostoliitolta perityt sosiaaliset velvoitteet, ja yritysten altistaminen vapaalle kilpailulle on poliittisesti vaikeaa. Lisäksi noin 1/3 Venäjän federaation budjettituloista tulee tullimaksuista (pääosin vientituloista). Tämä selittänee myös sen miksi WTO-jäsenyysneuvotteluissa Venäjä on ollut hyvin varovainen tullien laskun suhteen ja neuvotellut itselleen siirtymäajat. Toteutuessaan WTO-jäsenyys ei ainakaan lyhyellä aikavälillä tule suuremmin laskemaan Venäjän tullimuuria. Lisääntynyt kilpailu tuonnin kautta olisi kuitenkin keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä tervetullutta, koska se pakottaisi venäläistä teollisuutta tehostamaan tuotantoaan ja parantamaan laatuaan.

Venäjä tarvitsee myös kiireesti lisää investointeja. Venäjän investointiaste on vain hieman alle 20 % BKT:stä, mikä on huomattavasti matalampi kuin muilla nopeasti kasvavilla mailla. Kasvua on saatu aikaan hyödyntämällä äärimmilleen neuvostoinfrastruktuuria, joka alkaa nyt hajota käsiin. Tämä koskee koko taloutta, mutta näkyy erityisesti energia-teollisuudessa, jossa vuoden 1998 jälkeen nähty nopea tuotannon kasvu on toteutunut pääosin vanhalla neuvostoaikaisella teknologialla ja korjausinvestoinneilla, eikä pitkän aikavälin tuotantokapasiteettia ei ole juuri nostettu. Kaasun suhteen Venäjä täyttää jo nyt kansainvälisiä vientisitoumuksiaan lisäämällä turkmenistanilaisen kaasun tuontia. Jotkut energia-alan konsulttifirmat ovat esittäneet, että öljyntuotanto alkaa vähentyä jo vuoden 2010 jälkeen, jos investointeja ei kasvateta nopeasti. Koko talouden tasolla investoinnit – niin kotimaiset kuin ulkomaiset – eivät kasva merkittävästi nykyistä nopeammin, ellei investointi-ilmapiiri parane.

Luonnonvarakirouksen riski on siis ajankohtaisempi kuin koskaan ennen, ja Venäjällä on selvät Hollannin taudin oireet. Muun kuin luonnonvarateollisuuden kilpailukyky kuihtuu ruplan vahvistuessa ja tuonnin kasvaessa. Toistaiseksi Venäjän teollisuuden hintakilpailukyky kotimaan markkinoilla on perustunut korkeaan tullimuriin. Luonnonvarateollisuuden rinnalle tarvitaan kuitenkin myös muita kilpailukykyisiä vientituotteita ja osaamisalueita, joita ei sota-, avaruus- ja lentokoneteollisuuden ohella oikein vielä ole ja joita kotitekoisella valtionjohtoisella monipuolistumisella tuskin syntyykään.

Presidentti Vladimir Putinin kahden kauden aikana luonnonvarat näyttävät olleen toistaiseksi ennemminkin siunaus kuin kirous. Talouskasvua on pönkittänyt pitkään noussut öljyn hinta. Venäjä ei ole enää se pahoin velkaantunut siirtymätalousmaa, joka vuoden 1998 kriisin aikana laiminlöi kansainväliset velkavelvoitteensa. Päinvastoin Venäjä on tänään tärkeä maailman talouksien alijäämien rahoittaja ja maailman 11. suurin talous. Yhdessä selkeän monipuolistamispolitiikan, rakenneuudistusten jatkamisen ja talouden avaamisen kanssa Venäjällä on hyvät edellytykset paeta liian suuresta luonnonvarariippuvuudesta ja sen tuomasta mahdollisesta kirouksesta. Tarvitaan kuitenkin nykyistä rohkeampaa talouspolitiikkaa, jos tavoitteena on kilpailukykyinen moderni talous ja pysyvä pitkän aikavälin nopea kasvu. Yksi asia on kuitenkin varma: Venäjän seuraavalla presidentillä on eri lähtökohdat talouspolitiikalleen ja edessään suuremmat haasteet kuin edeltäjällään.

Merja Tekoniemi

Taloukasvu alueiden näkökulmasta

Aluepolitiikan uudet tuulet

Venäjän taloukasvu on 2000-luvulla jatkunut nopeana. Tämä ei kuitenkaan ole tarkoittanut alueiden välisten erojen supistumista, vaan useissa tapauksissa niiden kasvamista. Parhaiten menestyvät alueet ovat siis pystyneet kasvamaan muita nopeammin useilla mittareilla mitattuna. Vuonna 2005 julkaistun aluepolitiikkaohjelman (*Konseptsija Strategii sotshialno-ekonomitsheskogo razvitija regionov Rossiiskoj Federatsii*) mukaisesti tilannetta pyritään helpottamaan uusien keinoin. Mikäli ohjelma hyväksytään, nykyään käytössä oleva ja pelkästään tulojen tasaamiseen alueiden välillä tähtäävä politiikka siirtyy toissijaiseksi. Etualalle nousee ns. kasvukeskusajattelu, jonka mukaisesti aluekehitystä pyritään tukemaan erityylisten alueiden erityistarpeiden pohjalta. Näin ollen enää ei asetettaisi samalle viivalle kaikkia alueita, vaan vertailukohdaksi ja onnistumisen mittariksi otettaisiin kunkin alueen oma viiteryhmä eli luokka, johon se useiden eri indikaattoreiden yhteisvaikutuksen perusteella kuuluu.

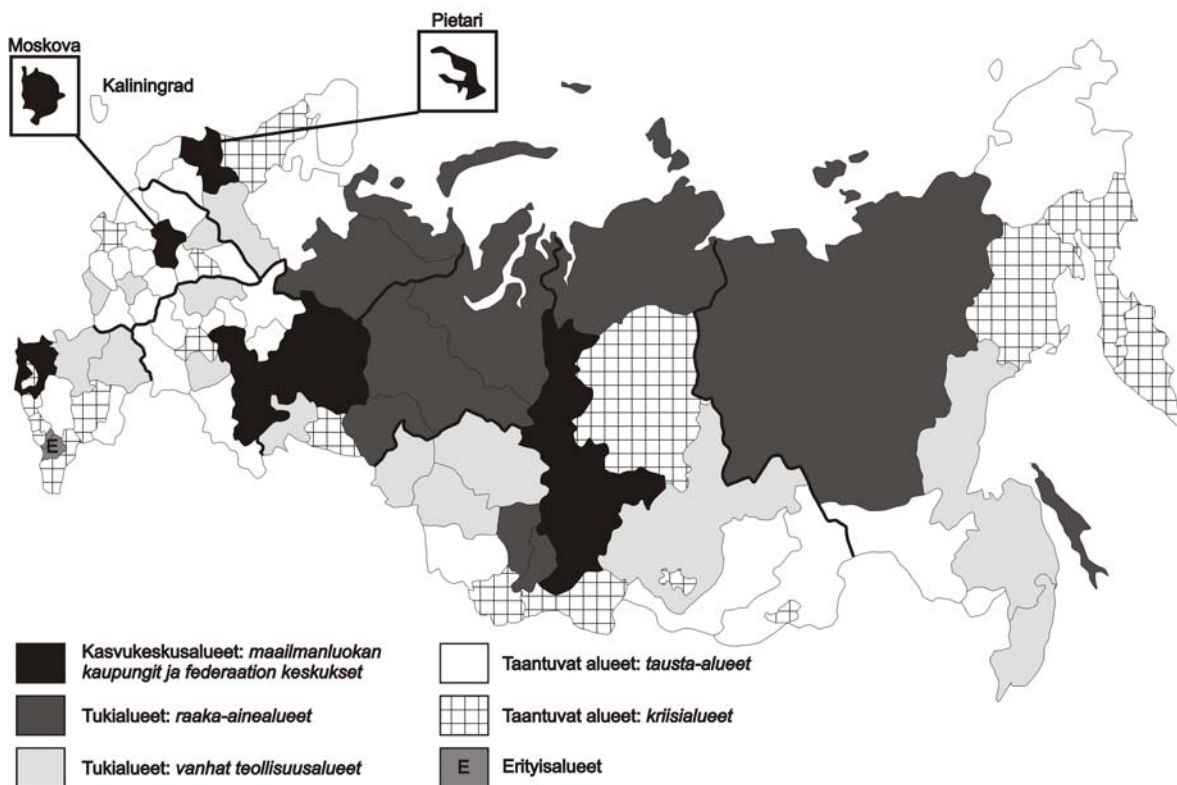
Joitakin uuden ohjelman mukaisia toimenpiteitä on jo toteutettu. Venäjän alueministeriön alkuvuodesta 2007 julkaiseman jaottelun mukaan alueet on jaettu neljään pääluokkaan ja kolmeen alaluokkaan. **Kasvukeskusalueisiin** kuuluu kaksi maailmanluokan metropoliksi nimettyä kaupunkia eli Moskova ja Pietari sekä 8 muuta kasvukeskusta. Näiden alueiden kasvuun ja kehittymiseen on suunnitelmien mukaan tarkoitus erityisesti panostaa. Kasvun uskotaan säteilevän niistä maantieteellisesti laajemmallekin ja edistävän yleisesti koko Venäjän kasvu. Kasvukeskusalueita on kaikissa muissa federaatiopiireissä paitsi Kaukoidässä (kts. kartta 1.). **Tukialueisiin** kuuluu sekä raaka-ainealueita että vanhoja teollisuusalueita. **Taantuvat alueet** jaetaan ns. tausta-alueisiin (*fonovyje*) ja kriisialueisiin. Erikseen omaksi ryhmäkseen – **erikoisalueiksi** – on luokiteltu Ingushetian ja Tshetshenian tasavallat.

Aluepolitiikkaohjelmaan liittyy kiinteästi ns. alueellisen kehysuunnitelman laatiminen, jossa täsmennetään millaista aluepolitiikkaa sovelletaan eri alueluokkiin. Kehys-suunnitelman valmisteleminen piti ohjelman aikataulujen mukaan alkaa vuonna 2006 ja kestää useita vuosia. Vaikka valtion aluepolitiikan sisällöstä eri luokkien osalta ei vielä olekaan täsmällistä tietoa, on tyyppiluokituksessa mainittu joitakin tavoitteita ja eri luokkien ongelmia, joihin harjoitettavalla aluepolitiikalla on tarkoitus puuttua.

Maailmanluokan kaupunkien ja muiden kasvukeskusten (10 kpl) osalta on mainittu tavoitteeksi mm. infrastruktuurin kehittäminen, globaalien yritysten houkutteleminen sijoittamaan pääkonttorinsa ko. alueille ja federaatiotason merkitystä omaavien hallintoelinten sijoittaminen niihin. *Raaka-ainealueet* (9) kärsivät myös infrastruktuurin puutteista, mutta niissä tarpeet ovat huomattavasti laajemmat kuin maailmanluokan kaupungeissa. Niiden osalta erityiskysymyksiä ovat lisäksi intressikonfliktit, jotka syntyvät ekologisten, alkuperäisväestön ja raaka-aineyritysten tavoitteiden yhteensovittamisesta. Pohjoisilta raaka-ainealueilta pyritään hallitusti siirtämään väestöä muille alueille. *Vanhoilla teollisuusalueilla* (15) ongelmina ovat heikko markkina-asema, koulutetun työvoiman puute, teollisuuden vanhentunut teknologinen perusta ja väestön alhainen elintaso. Näille alueille halutaan perustaa mm. erityistalousalueita. *Tausta-alueiden* (32) ongelmat tuntuvat luokittelukuvauksen mukaan melko samantyyllisiltä kuin vanhojen

teollisuusalueiden ja jää epäselväksi miten luokat eroavat toisistaan. *Kriisialueita* (20 + erityisalueet Tshetshenia ja Ingushetia) luonnehtii sosiaalis-taloudellisten indikaattoreiden selkeä jälkeen jääminen, korkea työttömyys, sosiaaliset konfliktit ja heikko kaupunki-infrastrukturi kasvua ajatellen. Kriisialueita pyritään auttamaan infrastruktuuria kehittämällä, alueellisia työllisyyden kasvuun tähtäviä ohjelmia tukemalla, väestön liikkuvuutta lisäämällä ja budjettituilla.

Kartta 1 Venäjän alueet kasvukeskusajattelun mukaisesti luokiteltuna.

Ohjelmassa on mainittu erikseen innovaatiovyöhykkeet ja alueklusterit. Innovaatiovyöhyke on laaja yläkäsite, joka kattaa mm. tiedekaupunkeja, teknologiakeskuksia, tutkimukseen keskittyviä yliopistoja ja erityistalousalueita. Tiedekaupunkeja Venäjällä on tällä hetkellä virallisesti reilut kymmenen. Niistä valtaosa sijaitsee Moskovan oblastin alueella. Vuonna 2006 perustettiin kuusi erityistalousaluetta, joista kaksi on teolliseen tuotantoon keskittyviä (Lipetsk, Jelabuga) ja neljä tekniseen kehitykseen erikoistuvia (Dubna ja Zelenograd (Moskovan oblastin alue), Pietari ja Tomsk). Lisäksi vuoden 2007 helmikuussa hallitus hyväksyi Irkutskin, Zelenogradin, Sotshin, Krasnodarin, Altain ja Stavropolin alueille perustettavat turismi- ja virkistyspalveluiden tuottamiseen erikoistuvat erityistalousalueet. Suunnitteilla ovat myös satamapalvelujen erityistalousalueet. Erityisalueilla yritykset saavat helpotuksia tulli- ja veromaksuista ja sitoutuvat sijoittamaan alueelle tietyn summan. Valtio osallistuu infrastruktuurin rakentamiseen.

Klustereilla tarkoitetaan aluekonseptin mukaan maantieteellisesti lähekkäin sijoittuvien yritysten kokonaisuutta. Yritykset edustavat toisiinsa olennaisesti kytkeytyviä aloja ja kilpailevat keskenään. Konseptissa todetaan, että tällä hetkellä Venäjällä ei ole

yhtään maailmanlaajuisesti merkittävää klusteria. Klustereista haluttaisiin nimenomaan pienten ja keskisuurten yritysten kasvua tukeva instrumentti. Valtion ei ole tarkoitus olla aktiivinen klustereiden perustaja, vaan tukea niiden kasvamista ja kehittymistä esimerkiksi infrastruktuuri-investoinnein, koulutuksella ja tutkimuksella.

Uuden ohjelman perusteella voisi olettaa muutoksia myös valtion nykyään harjoittamiin erityisiin aluepoliittisiin järjestelyihin, vaikka tällaisesta ei ohjelmassa puhutakaan. On epäselvää, jatkuuko esimerkiksi nykyisenmuotoinen pohjoisten alueiden politiikka, mikäli uusi aluepoliittinen ohjelma lopullisesti hyväksytään. Yhtenä vaihtoehtona ja varsin loogisena sellaisena olisi kyseisestä politiikasta luopuminen ja vaikkapa yleisen tukipolitiikan muokkaaminen vastaavasti. Uusi aluepoliittinen linjaus tarkoittaa joka tapauksessa nykyistä erilaisempia ratkaisuja hyvin heterogeenisillä ja eri alueluokkiin kuuluvilla pohjoisilla alueilla. Useiden yksittäisiä alueita koskevien ja valtion tukemien erityisohjelmien hyväksyminen viime vuosina voisi puolestaan indikoida sitä, että vastaavia ohjelmia tullaan toteuttamaan jatkossakin osana uutta aluepolitiikkaa.

Edelleen jatkuvia aluepoliittisia prioriteetteja ovat lisäksi mm. fiskaalifederalistiset eli julkisten varojen jakamiseen ja käyttöön eri hallintotasojen välillä liittyvät kysymykset, alueiden lukumäärän supistaminen ja paikallishallintouudistus.

Uuden aluepoliittisen ajattelun on määrä tukea yleisempiä tavoitteita eli talouskasvua sekä hyvinvoinnin ja elintason nousua. Ohjelmassa on lueteltu selkeät tavoitteiden mukaiset tulokset strategian toteuttamisesta. Lyhyellä aikavälillä federaation keskukselta saadaan hallinnolliset päätökset nopeammin ja tulokset nopeammin aluetasolle, yhteistyö alueiden välillä kasvaa ja federaation rahavaroja käytetään tehokkaammin. Keskipitkällä aikavälillä väestön liikkuvuus kasvaa ja yhteistyö myös naapurimaiden raja-alueiden kanssa tiivistyy. Pitkällä aikavälillä Venäjällä on yksi oma globaalisti merkittävä aluesubjekti, kriisialueiden määrä vähenee ja maa säilyy alueellisesti yhtenäisenä.

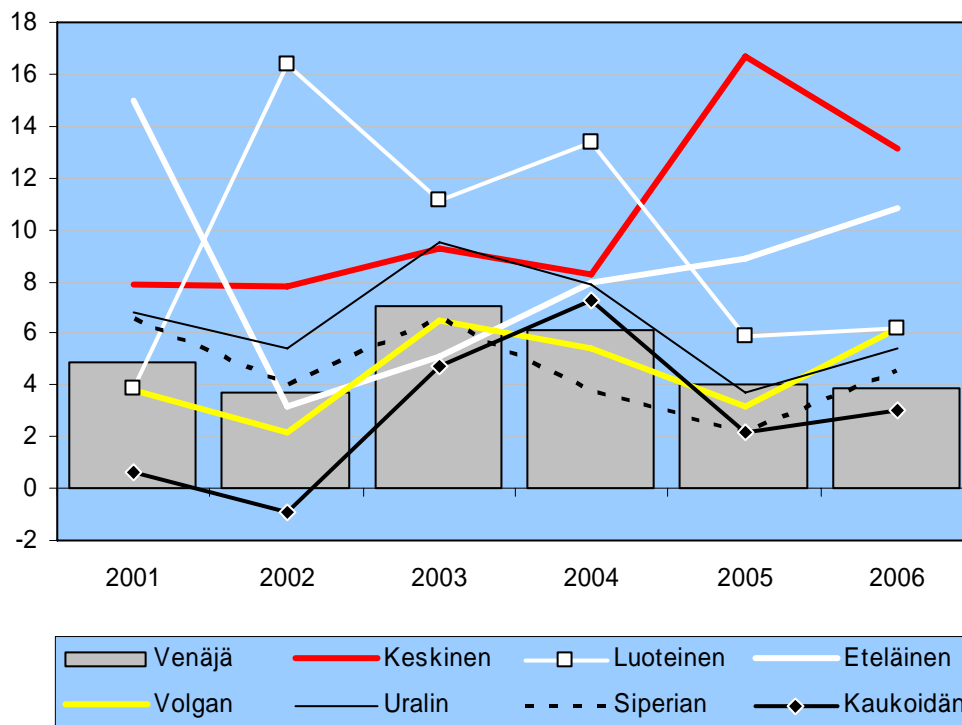
Talouseläly kehitys alueilla vuonna 2006

Venäjän alueiden taloudellinen kehitys eri mittareilla mitattuna jatkui vuonna 2006 hyvin epätasaisena, vaikkakin pääosin myönteisenä. Erot federaatiopiirien välillä ja alueiden välillä eivät merkittävästi supistuneet ja alueiden sisälläkin oli suuria eroja paikallishallintotasolla. Seuraavassa tarkastellaan teollisuustuotannon, investointien, tulojen ja vähittäiskaupan kehittymistä alueilla vuonna 2006.

Teollisuustuotannon kasvu jatkuu pääosin ripeänä

Teollisuustuotanto kasvoi kaikissa Venäjän federaatiopiireissä vuonna 2006, mutta kasvuvauhti vaihteli Kaukoidän kolmesta prosentista Keskisen alueen 13 prosenttiin. Vaikka Keskisessä federaatiopiirissä teollisuustuotannon kasvu oli nopeinta, se oli samalla ainoa federaatiopiiri, jossa kasvu hidastui. Eteläisen federaatiopiirin kasvu on jatkunut jo useita vuosia ja kiihtynyt koko ajan. (kts. kuva 1.)

Kuva 1 Teollisuustuotannon vuosikasvu federaatiopiireittäin, %-muutos.

Lähde: Rosstat.

Federaatiopiirien sisällä oli suuria eroja kasvuvauhdeissa, mutta pääosin teollisuustuotanto kehittyi myönteiseen suuntaan. Lähes 20 alueella teollisuustuotanto kasvoi yli 10 % vuonna 2006. Kaikkein nopeimmin teollisuustuotanto kasvoi Kaliningradin alueella (68 %), jossa kasvu on ollut todella ripeää jo usean vuoden ajan. Vuonna 2001 hyväksyttiin Kaliningradin kehittämistä vuoteen 2010 saakka koskeva federaation ohjelma ja vuoden 2006 huhtikuussa tuli voimaan uusi laki Kaliningradin erityistalousalueesta. Myös Moskovan ja sitä ympäröivän alueen teollisuustuotannon kasvu jatkui erittäin voimakkaana – noin 18 % vuosivauhtia, vaikka se hidastuikin vuoden 2005 kasvupyrähdykseen verrattuna.

Hieman yli kymmenellä alueella teollisuustuotanto pysyi edellisen vuoden tasolla tai supistui. Näihin alueisiin kuuluu mm. Pietarin kaupunki, jossa teollisuustuotanto oli viime vuonna 7 %-yksikköä pienempi kuin vuonna 2005. Pietarin teollisuustuotannon taso on vaihdellut voimakkaasti vuosittain, ja vuoden 2002 yli 30 % kasvusta on nyt tultu negatiivisiin kasvulukuihin. Vuoden 2006 tilanne johtuu etenkin koneiden, laitteiden, liikennevälineiden sekä elektronisten, sähkö- ja optisten laitteiden tuotannon selkeästä supistumisesta. Positiivista puolestaan oli elintarvikkeiden, juomien ja tupakan tuotannon kasvu (11 %). Teollisuustuotannon supistumisesta huolimatta Pietari kuuluu edelleenkin maan merkittävimpiin teollisuustuottajiin, johon on viime vuosina investoitu paljon. Pietarin taloudessa myös palvelusektorin osuus on merkittävä ja sen ennakkotietojen mukaan positiivinen kehitys kompensoi teollisuustuotannon alamäkeä. Myös Pietaria ympäröivällä Leningradin alueella teollisuustuotannon taso on vaihdellut, muttei yhtä voimakkaasti kuin Pietarissa. Vuonna 2006 Leningradin alueen teollisuustuotanto kasvoi nopeasti (27 %).

Maan pääasiallisilla öljyn ja kaasun tuotantoalueilla teollisuustuotannon kasvu on hidastunut. Hanti-Mansin alueella teollisuustuotanto kasvoi vielä vuonna 2005 lähes 8 %, mutta vuonna 2006 vain reilut 2 %. Jamalo-Nenetsiassa teollisuustuotanto supistui vuonna 2005 ja viime vuonna kasvua oli hieman yli prosentin. Kummankin alueen yhteenlaskettu osuus maan teollisuustuotannosta on kuitenkin edelleen merkittävä (vuoden 2005 tietojen mukaan lähes 14 % koko maan teollisuustuotannosta).

Investoinnit kasvavat, mutta keskittyvät joka vuosi lähes samoille alueille

Vuonna 2006 Venäjän *kiinteät investoinnit* kasvoivat 14 % ja vastasivat alle 20 prosenttia BKT:sta. Investoinneista yli neljännes tehtiin Keskeisen federaatiopiiriin alueelle, 17 % sekä Volgan että Uralin federaatiopiireihin, 14 % Luoteiselle, 10 % Siperian ja Eteläisen federaatiopiiriin alueelle ja 7 % Kaukoitään. Jakauma vastaa kutakuinkin kiinteiden investointien kumulatiivista jakaamaa vuosilta 2000 - 2006. Se kertoo myös selvästi maan bruttokansantuotteen ja teollisuustuotannon kannalta merkittävimmistä federaatiopiireistä.

Federaatiopiirien sisällä investoinnit ovat paikallisesti erittäin keskittyneitä, sillä yli puolet kiinteistä investoinneista keskittyi 12 alueelle. Moskovan kaupungin osuus kaikista Venäjän kiinteistä investoinneista oli yli 12 % ja Moskovan alueen 5 %. Hanti-Mansiin investoinneista suuntautui lähes 7 % ja Pietarin, Jamalo-Nenetsian ja Tatarstanin osuudet olivat noin 4 % kunkin. Muita merkittäviä investointipaikkoja olivat Krasnodar, Sahalin, Leningradin alue, Bashkortostan, Rostov, Krasnojarsk ja Kemerovo.

Investointien taso vaihtelee niiden luonteesta johtuen merkittävästi vuosittain. Vuonna 2006 joillakin Venäjän alueilla, joihin perinteisesti ei ole investoitu paljon ja joissa teollisuustuotannon kasvu on ollut Venäjän oloissa hidasta, saavutettiin yli 50 % vuosikasvu investoinneissa. Investoinnit ovat edelleen kohtuullisen pieniä, mutta alhaisen lähtötason vuoksi kasvu on prosentuaalisesti suurta. Tällaisia alueita ovat mm. Hakasian tasavalta, Arkangelin ja Tomskin alueet sekä Nenetsian, Aginski-Burjatian ja Korjakkien autonomiset piirit. Kasvupyrähdykset johtuvat yksittäisistä alueen kannalta suurista hankkeista, jotka kehittymättömillä alueilla lienevät budjettivaroin toteutettuja.

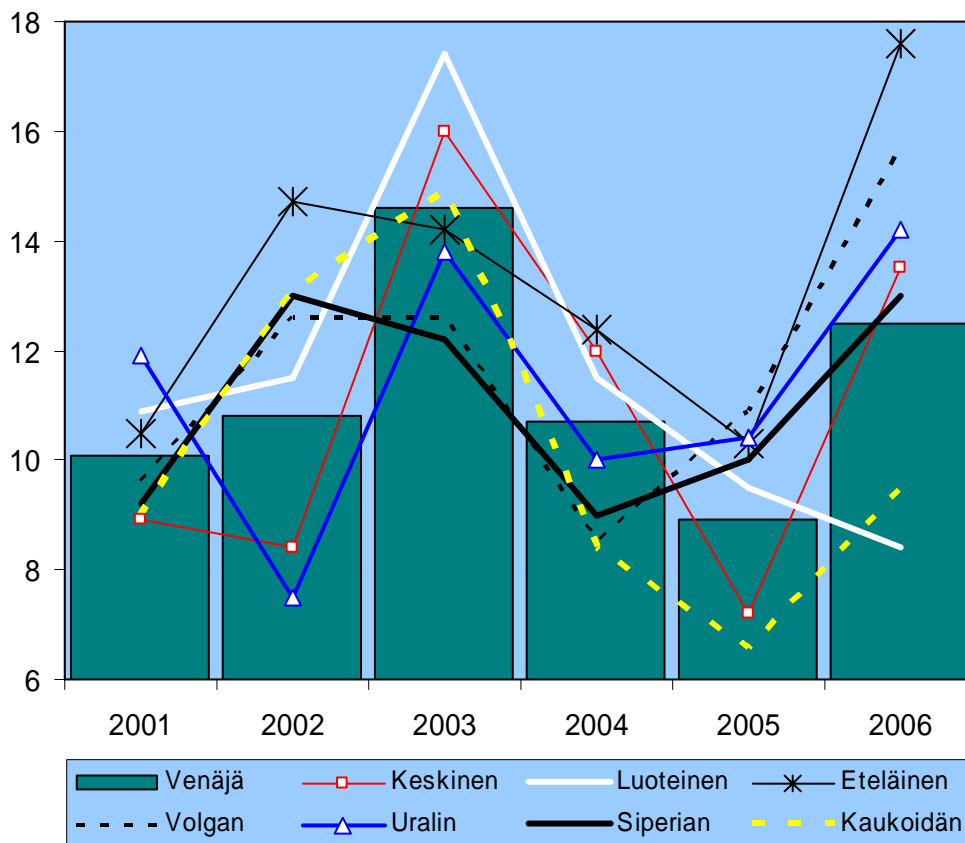
Ulkomaiset investoinnit ovat vieläkin keskittyneempiä kuin kiinteät investoinnit kokonaisuudessaan. Vuonna 2006 noin puolet ulkomaisista investoinneista (30 mrd. dollaria) tehtiin Keskeisen federaatiopiiriin alueelle ja niistä valtaosa Moskovan kaupunkiin ja Moskovan alueelle. Pietarin osuus kaikista ulkomaisista investoinneista kasvoi viime vuonna merkittävästi ja oli lähes 10 %. Kaukoitään suuntautui paljon ulkomaisia investointeja Sahalinin saaren energiainvestointien johdosta. Vuonna 2006 Kaukoidän osuus kaikista Venäjän saamista ulkomaisista investoinneista oli 12 % ja suorista ulkomaisista sijoituksista lähes 30 %. Osuudet vastaavat likimain Kaukoidän osuuksia myös kumulatiivisista ulkomaisista investoinneista vuosina 2000 – 2006.

Reaalitulot kasvavat nopeasti, mutta tuloerot pysyvät suurina

Vuonna 2006 venäläisten tulot jatkoivat nopeaa kasvuaan samalla kun tuloerot federaatiopiirien, alueiden ja väestöryhmien välillä pysyivät suurina. Tulonjaon tasaisuutta eri väestöryhmien kesken mittaava Gini-indeksi oli 0,41, mikä merkitsee erittäin epätasaista tulonjakoa. Eniten ansaitseva ylin kvintiili (20 %) sai lähes puolet venäläisten kaikista rahatulosta, kun taas alimman kvintiilin osuus oli hieman yli 5 %. Ylimmän kvintiilin osuus kasvoi hieman vuoteen 2005 verrattuna. Henkeä kohti lasketut rahatulot olivat yli 11 kertaa suuremmat varakkaimmassa aluesubjektissa (Moskovan kaupungissa) köyhimpään (Ust-Ordinskin autonomiseen piiriin) verrattuna.

Reaalitulot kasvoivat vuonna 2006 koko Venäjällä 13 %. Eteläisen federaatiopiirin alueella kasvu oli nopeinta – lähes 18 % ja Luoteisessa federaatiopiirissä hitainta, mutta kuitenkin reilut 8 %. Kasvueroihin vaikuttaa luonnollisesti myös tulojen ja palkkojen lähtötaso, joka Eteläisessä federaatiopiirissä on kaikkein alhaisin nopeammasta kasvustakin huolimatta. Luoteisessa federaatiopiirissä vuonna 2003 tapahtuneen reaalitulojen lähes 18 prosentin kasvupyrähdyksen jälkeen kasvuprosentti on joka vuosi pienentynyt (kts. kuva 2.). Toisaalta Luoteisessa federaatiopiirissäkin tulot ovat kehittyneet hyvin erisuuntaisesti. Vuonna 2006 Pietarin reaalitulojen kasvu lähes pysähtyi monen nopean kasvuvuoden jälkeen. Sen sijaan Leningradin, Novgorodin ja Kaliningradin alueiden reaalitulot kasvoivat reilusti yli 20 %.

Kuva 2 Reaalitulojen vuosikasvu federaatiopiireittäin v. 2001 – 2006, %-muutos.

Lähde: Rosstat.

Moskovan merkitys vähittäiskaupan keskuksena suuri, vaikkakin vähenevä

Vuonna 2006 kulutuksen kasvua kuvaava vähittäiskaupan kasvu jatkui erittäin nopeana. Vuosikasvu oli hitainta Keskisessä federaatiopiirissä, jossa se ylsi kuitenkin lähes 12 prosenttiin. Nopeimmin vähittäiskauppa kasvoi Uralin federaatiopiirin alueella, jossa vuosikasvu oli jopa 19 %.

Koska Keskinen federaatiopiirin vähittäiskauppa kasvaa hitaammin kuin muiden federaatiopiirien, sen osuus koko maan vähittäiskaupasta supistuu. Suuntaus on ollut nähtävissä koko 2000-luvun ajan. Vuodesta 2001 vuoteen 2006 Keskinen alueen osuus maan vähittäiskaupasta on supistunut yli kuusi prosenttiyksikköä, vaikka se onkin edelleen

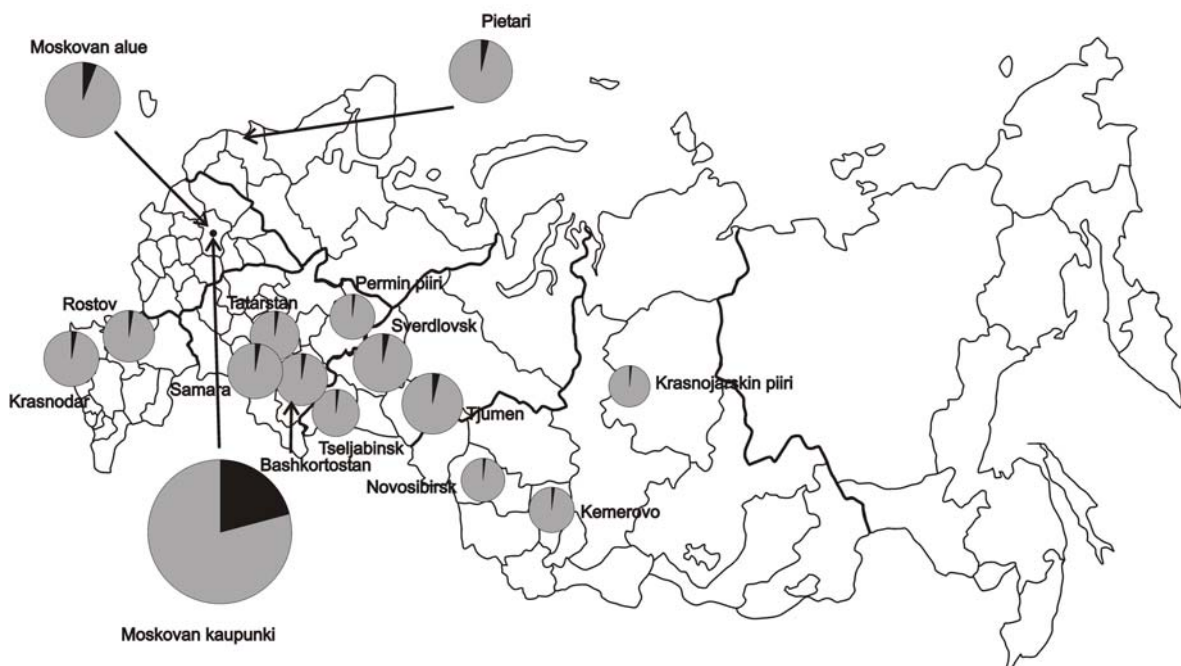
huomattava eli 36 %. Uralin, Eteläinen ja Volgan federaatiopiiri ovat kasvattaneet osuuksiaan Keskisen alueen kustannuksella ja Luoteinen federaatiopiiri tuntuu vakiinnuttaneen osuutensa noin yhdeksään prosenttiin ja Kaukoitää neljään prosenttiin.

Tarkastellaan vielä erikseen maan kannalta tärkeimpien yksittäisten aluesubjektien kehitystä. Pelkästään Moskovan kaupunki kattoi vuonna 2006 yli viidenneksen koko maan vähittäiskaupan volyymistä. Vielä vuonna 2001 osuus oli lähes 30 %. Vaikka ero seuraavaksi merkittävimpään vähittäiskaupan keskukseseen on supistumassa, se on edelleen suuri. Moskovan alueen osuus oli vuonna 2006 lähes 6 %, mutta se on kasvanut nopeasti vuoden 2001 neljästä prosentista. Kasvu on kiihtynyt viimeisten kolmen vuoden aikana. Pietari kasvatti vuonna 2006 osuuttaan neljään prosenttiin.

Moskovaan, Moskovan alueelle ja Pietariin keskittyvien vähittäiskauppakeskusten lisäksi Uralin federaatiopiirin eteläosassa sijaitseva vähittäiskaupan keskus on 2000-luvulla kasvanut merkittävästi. Sen muodostavat Tjumenin ja erityisesti Hanti-Mansin alue sekä Sverdlovskin ja Tsheljabinskin alueet. Näiden alueiden osuus maan vähittäiskaupasta on vuodesta 2001 vuoteen 2006 kasvanut reilusta 7 prosentista lähes kymmeneen.

Volgan federaatiopiirissä on Tatarstanin, Samaran, Bashkortostanin ja Permin muodostama vähittäiskaupan keskittymä, joka on myös hieman kasvattanut osuuttaan koko maan vähittäiskaupasta. Se kattoi noin 10 % koko maan vähittäiskaupan volyymistä vuonna 2006. Eteläisessä federaatiopiirissä on Krasnodarin ja Rostovin keskittymä (6 %). Siperian alueella yksittäisiä tärkeitä vähittäiskaupan keskuksia ovat Krasnojarsk, Kemerovo ja Novosibirsk. Kaukoitässä ei ole volyymiltään koko maan kannalta merkittäviä vähittäiskaupan keskuksia. (Kts. kartta 2.)

Kartta 2 Venäjän suurimmat vähittäiskaupan keskuksset volyymin perusteella vuonna 2006.

Ympyrän koko kuvaa vähittäiskaupan volyymia ja tummennettu osuus ympyrästä alueen osuutta koko maan vähittäiskaupasta.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Venäjän myönteinen aluekehitys on 2000-luvulla tapahtunut pitkälti tiettyjen alueiden vetämänä. Toistaiseksi nämä alueet ovat pysyneet melko samoina eikä uusia merkittäviä kasvualueita ole ilmaantunut. Uuden aluepolitiikkaohjelman avulla kasvua pyritään saamaan jatkossa laajemmalle pohjalle. Tiedossa ei kuitenkaan vielä täsmällisesti ole, millaisia aluepoliittisia toimenpiteitä eri alueluokkiin ja yksittäisiin alueisiin on tarkoitus kohdistaa ja millaisia rahallisia panostuksia tämä tarkoittaa. Uuden aluepolitiikan vaikutuksia on siis vielä vaikea verrata nykyiseen tilanteeseen. Joitakin asioita voidaan kuitenkin nostaa esiin.

1990-luvulla venäläinen aluepolitiikka koostui joukosta hajanaisia toimenpiteitä, jotka tähtäsivät lähinnä tulojen tasaamiseen alueiden välillä. On hyvä, että uudessa aluepoliittisessa ajattelussa on ymmärretty myös tulojen tasaamispolitiikassa äärimmäisyyksiin meneminen, jonka tuloksettomuuden yhä kasvavat tuloerot alueiden välillä ovat käytännössäkin osoittaneet. Liiallinen tulojen tasaaminen voi olla menestyville alueille disinsentiivi maksimoida tuloksiaan ja heikosti pärjääville kannustus olla toteuttamatta uudistuksia.

Periaatteessa hyvistä lähtökohdista huolimatta uudessa ohjelmassa tuntuu olevan mukana joitakin neuvostoliittolaista suunnitelmataloutta muistuttavia piirteitä. Alueille on annettu omat ohjeensa talousohjelmien laatimiseksi ja ne hyväksytetään alueministeriössä. Federaation rahavarojen jakaminen riippuu osaltaan siitä, millaisen ohjelman on onnistunut laatimaan. Alueilla tulisi kuitenkin olla suuri vapaus oman aluepolitiikkansa määrittämiseen ja sen muuttamiseen kulloisiakin olosuhteita vastaavaksi. Olisi tärkeää mahdollistaa alueiden välinen terve kilpailu ja toisaalta myös niiden yhteistyö purkamalla liiallista keskusjohtoisuutta. Koska alueiden budjettitalous on kuitenkin vahvasti federaation keskuksen hallussa, on keskuksen sananvalta myös kaikissa muissa asioissa suuri. Alueet ovat siis käytännössä kahlittuja ylhäältä annettuihin suuntaviivoihin. Se, ovatko asetetut "rajat" liian tiukat, jää nähtäväksi.

Tällä hetkellä valtaosa alueista kasvaa, vaikkakin hyvin eri tahtia. Vuonna 2006 teollisuustuotannoltaan nopeimmin kasvaneet alueet keskittyvät maan läntisimpiin osiin ja erityisesti Keskiselle alueelle Moskovan ympäristöön, Luoteisessa federaatiopiirissä Leningradin ja Kaliningradin alueille ja Eteläisellä alueella Krasnodarin ympäristöön. Volgan alueella teollisuustuotannon kasvu ylittää maan keskiarvon useissa aluesubjekteissa. Itään päin kasvu hiipuu ja Kaukoidässä vain Sahalinin ja Primorskin alueet kasvavat. Investoinnit keskittyvät teollisuustuotannon kannalta merkittäville alueille, mutta viime vuonna myös joihinkin pieniin ja heikosti kasvaviin alueisiin on tehty alueellisesti merkittäviä investointeja.

Tulot kasvavat kaikkialla, mutta Luoteisella alueella reaalityulojen kasvu on vuodesta 2004 alkaen hidastunut. Tulojen kasvu näkyy myös volyymiltaan kasvavien vähittäiskaupan keskusten lisääntymisenä. Moskovan alueen merkitys kasvaa Moskovan kaupungin kustannuksella, vaikka tämä ei vielä ole horjuttanut Moskovan kaupungin täysin ylivoimaista ykkössijaa Venäjän vähittäiskaupan keskuksena. Moskovan alueen ohella myös muutamat muut vähittäiskaupan keskuksset ovat vahvistaneet asemiaan.

Seija Lainela

Finanssipolitiikan haasteet

Venäjällä harjoitetussa finanssipolitiikassa on parhaillaan meneillään suunnanmuutos, jonka on saanut aikaan valtiontalouden pitkään jatkunut vahvistuminen.

Venäjällä – ja presidentti Vladimir Putinilla – on 2000-luvulla ollut runsaasti onnea matkassa mitä tulee maan talouden kehitykseen. Öljyn ja muiden raaka-aineiden maailmanmarkkinahintojen ennennäkemätön nousu on saanut aikaan vientitulojen ja budjetin tulli- ja verotulojen valtavan kasvun, johon Venäjän viimeaikainen taloudellisen ja poliittisen painoarvon lisääntyminen osin nojaa.

Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että tilanteeseen on suuresti vaikuttanut myös onnistunut kotimainen talouspolitiikka. 1990-luvun lopun ruplan romahduksen jälkeen aloitettiin johdonmukainen finanssipolitiikka talouden vakauttamiseksi. Samoihin aikoihin alkoivat kantaa hedelmää 1990-luvulla käynnistetyt markkinatalouteen tähdänneet rakenteelliset ja institutionaaliset reformit, jotka mahdollistivat uuden politiikan toimeenpanon.

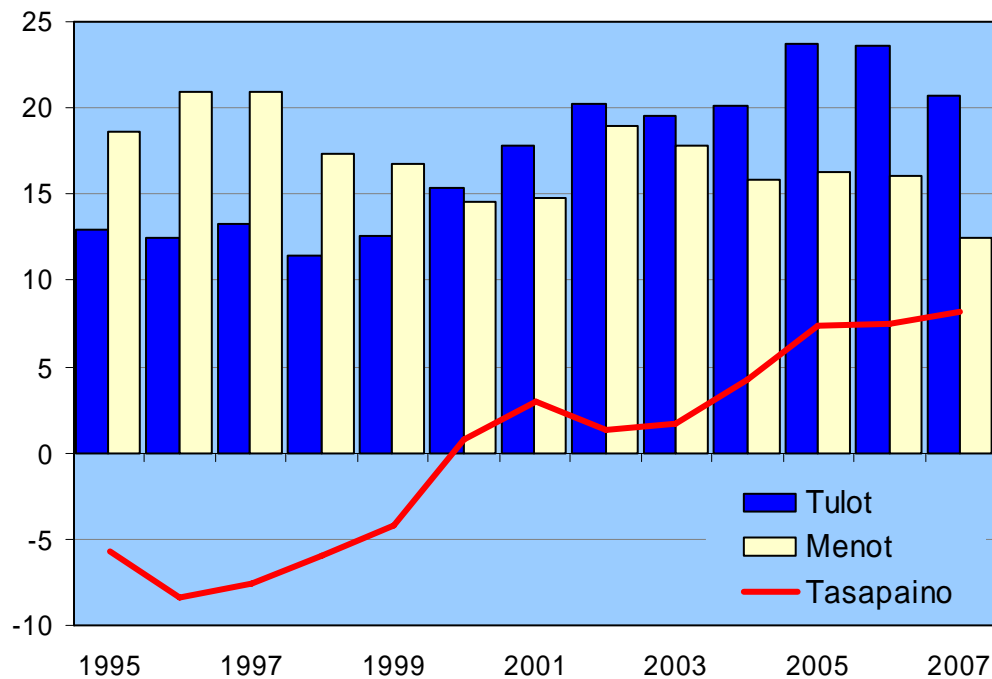
Talouden vakautus

Valtiontalous kääntyi voimakkaaseen nousuun vuodesta 2000, jolloin federaation budjetti oli ensimmäistä kertaa ylijäämäinen, ja ylijäämät ovat jatkuneet siitä lähtien. Huolimatta verotulojen huomattavasta lisääntymisestä julkisen sektorin menoja ei kasvatettu samassa suhteessa, sillä talous oli vakautettava ja vuoden 1998 devalvaation jälkeen valloilleen päässyt inflaatio saatava alenemaan mahdollisimman nopeasti. Vuoden 1998 julkisen talouden romahdus opetti Venäjälle vastuuntuntoisen budjettipolitiikan merkityksen. Finanssiministeriö, jota on vuodesta 2000 johtanut Aleksei Kudrin – yksi maan pitkäaikaisimmista ministereistä – on tietenkin suurimmassa vastuussa johdonmukaisen politiikan noudattamisesta, mutta selvää on, että ministeriöllä on Kremlin tuki linjauksilleen.

Julkisen sektorin menot ovat 2000-luvulla reaalisesti kasvaneet, mutta niiden lisäys ei ole ylittänyt bruttokansantuotteen kasvua. Tällaisen menokurin noudattaminen olisi kunnioitettava saavutus mille tahansa Euroopan maalle, mutta erityisen kunnioitettavaa se on Venäjälle. Maan budjetti- ja verojärjestelmä olivat 2000-luvun alussa vasta muotoutumassa ja valtiontaloutta oli edellisellä vuosikymmenellä leimannut kaaosta lähentelevä lyhytjännitteinen päätöksenteko. Lisäksi Neuvostoliiton ajan ja sen jälkeisen siirtymäajan peruna julkisen sektorin rahoitustarpeet ovat, kuten tunnettua, valtavat.

Vaikka painetta budjettimenojen lisäämiseen on ollut, ei se Venäjän poliittisen kulttuurin vuoksi ole tullut erityisen näkyvästi esiin julkisuudessa, koska merkittävimmät puolueet kannattavat Kremlin linjauksia niin talous- kuin muussakin politiikassa. Poliittiseen nykykulttuuriin kuuluu presidentin julkisuuskuvat hyvänä hallitsijana, joka toimii kansansa parhaaksi. Kuvan mukaan epäkohdat johtuvat siitä, että ministerit ja virkamiehet eivät aina pysty toteuttamaan presidentin asettamia tavoitteita. Presidentin suosio ei kärsi kansan kannalta epämurkavastakaan politiikasta.

Kuvio 1 Federaatiobudjetin tulot ja menot, %/BKT.

Lähde: Rosstat, IMF, Finanssiministeriö.

Vakauden sementointi

Merkittävä askel tiukan budjettipolitiikan vakiinnuttamisessa otettiin vuonna 2004, jolloin finanssiministeriön aloitteesta perustettiin budjetin ulkopuolinen vakausrahasto. Rahastolla pyritään puhdistamaan budjetti suhdanteista riippuvaisista satunnaisista tuloista ja varmistamaan menojen rahoitus niinä vuosina, jolloin budjetin tulot ovat suhdannesyistä normaalia pienemmät. Tällä hetkellä rahastoon siirretään raakaöljyn tuotannosta ja viennistä saatavat verot ja tullit siltä osin kuin venäläisen Urals-öljyn maailmanmarkkinahinta ylittää 27 dollaria tynnyriltä. Vakausrahaston varat ovat kasvaneet nopeasti ja huhtikuun 2007 lopussa rahastossa oli lähes 114 mrd. dollaria, joka vastaa noin kymmentä prosenttia BKT:stä.

Vakausrahaston varojen kartuttamisesta, tuotoista ja käytöstä on jatkuvasti käyty väittelyä talusasiantuntijoiden ja hallituksen piirissä, sillä rahaston hallinnoinnilla ei ole ollut kattavaa lakipohjaa, vaan se on suurelta osin perustunut yksittäisiin päätöksiin. Tästä syystä finanssiministeriö on pyrkinyt saamaan rahastolle lakiin kirjatut säännöt.

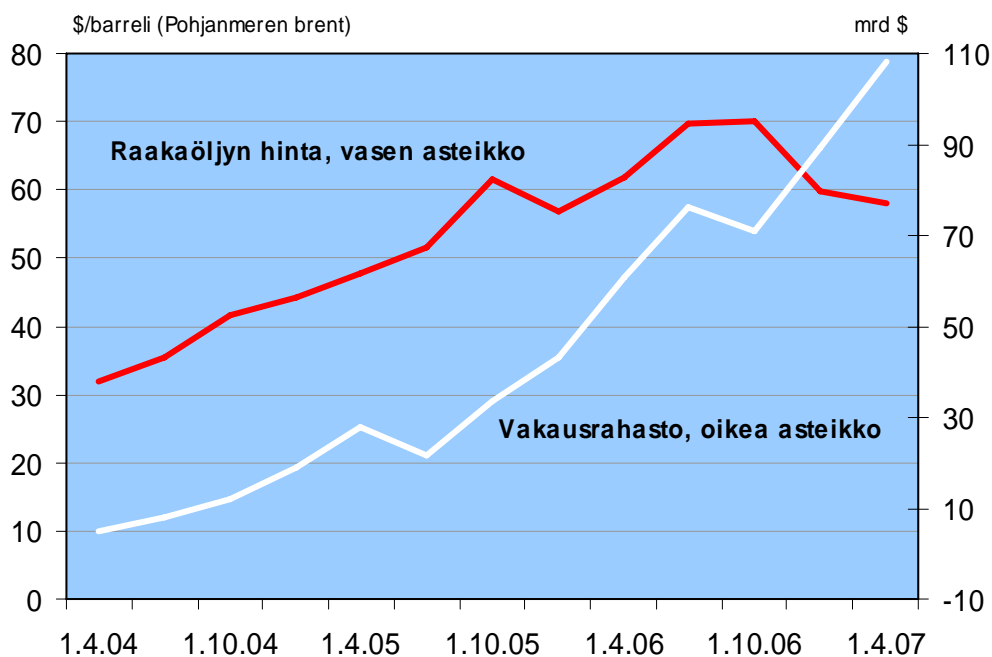
Huhtikuussa 2007 parlamentti hyväksyi uuden budjettijärjestelmää koskevan lain, joka muuttaa olennaisesti vakausrahastoa ja asettaa sille tarkat säännöt. Laki laajentaa rahaston kartuttamisepohjaa, sillä siihen aletaan ensi vuoden alusta siirtää myös osa kaasusta kannettavista veroista ja tulleista.

Ensi vuonna vakausrahasto jaetaan kahteen osaan; reservirahastoon, jonka yläraja on 10 % BKT:stä, ja Norjan öljyrahaston mallin mukaiseen ns. tulevien sukupolvien rahastoon, jonne reservirahaston ylärajan ylittävä osuus tuloista siirretään. Finanssiministeriön mukaan valtiontalous tulee reservirahaston turvin ongelmitta toimeen

kolme vuotta, jos öljyn hinta laskee noin 30 dollariin tynnyriltä. Reservirahaston varat ovat ulkomaan valuutoissa ja niitä hallinnoidaan samalla periaatteella kuin Venäjän koko valuuttavarantoa eli niiden sijoittamisessa korostetaan turvallisuutta ja likvidiyyttä.

Presidentti Putin nimesi jokakeväisessä linjapuheessaan huhtikuun lopulla tulevien sukupolvien rahaston kansallisen hyvinvoinnin rahastoksi. Sen varoja on määrä käyttää suurten reformien rahoitukseen, esimerkiksi uudistetun eläkejärjestelmän rahoitusvajeen kattamiseen. Rahaston varoja sijoitettaessa yhtenä tavoitteena on korkea tuotto, sillä tuotot käytetään julkisten menojen rahoittamiseen.

Kuvio 2 Vakausrahasto ja raakaöljyn hinta.

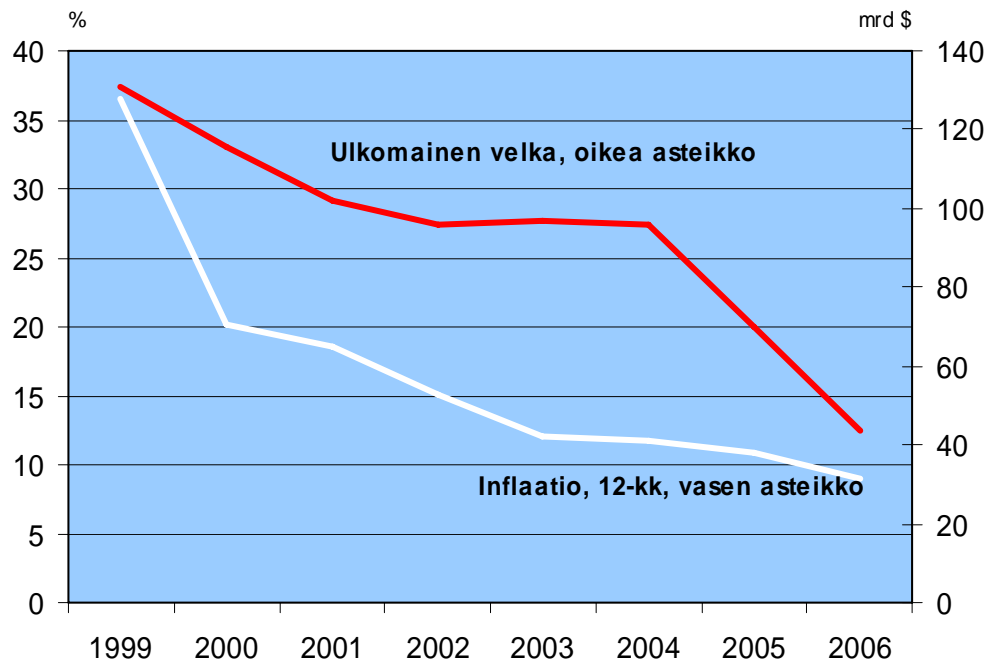
Lähde: Finanssiministeriö, Bloomberg.

Vakauden saavutuksia

Rahoitusmarkkinoiden kehittymättömyyden vuoksi ei keskuspankilla ole ollut käytössään riittäviä instrumentteja maahan virranneiden huikeiden vientitulojen imemiseksi markkinoilta. Tehtävä on osin siirtynyt finanssipolitiikalle, joka on hoitanut sen budjettilyijäämien avulla. Vaikka muillakin tekijöillä on ollut merkitystä, maltillinen finanssipolitiikka on ollut ratkaisevassa asemassa inflaation hillinnässä. Kuluttajahintojen nousu on saatu hidastumaan asteittain, joskin se on edelleen suhteellisen nopeaa, lähellä kahdeksaa prosenttia vuodessa.

Toinen huomattava saavutus on, että Venäjä on budjettilyijäämillään kuolettanut ennaikaisesti ulkomaisia velkojaan. Valtiolla, joka 9 vuotta sitten oli maksukyvytön, on nyt julkista ulkomaista velkaa vain noin 5 % BKT:stä, mikä on kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen pieni osuus. Venäjän kansainvälinen luottokelpoisuus on nyt hyvä ja venäläisten yritysten mahdollisuudet saada rahoitusta ulkomailta paremmat kuin koskaan aiemmin, mikä näkyy yritys sektorin kasvaneessa ulkomaisessa lainanotossa.

Kuvio 3 Inflaatio ja julkinen ulkomainen velka.

Lähde: Keskuspankki, Rosstat, BOFIT.

Varautuminen tulevaan

Vuodelta 1998 peräisin oleva budjettijärjestelmä uusittiin perusteellisesti huhtikuussa 2007 hyväksytyllä budjettilailla, jonka laatimisessa on hyödynnetty kansainvälistä kokemusta. Uutta järjestelmää valmisteltiin yhteistyössä ulkomaisten neuvonantajien kanssa ja kokemuksia koottiin maista, jotka ovat edenneet pisimmälle mm. tulosbudjetoinnissa. Erityisesti ruotsalaiset asiantuntijat ovat olleet tiiviisti mukana järjestelmän rakentamisessa. Finanssiministeriön tavoitteena on ollut, että aiempaa läpinäkyvämpi ja selkeämpi raamitettu budjettijärjestelmä rajoittaisi mahdollisuuksia populistiseen politiikkaan ja suuriin menojen lisäyksiin tulevina vuosina. Asiantuntijoiden arviot uudistuksesta ovat myönteisiä ja uudistuksen nähdään vahvistavan budjettijärjestelmän vakautta.

Paineet julkisten menojen kasvattamiseen ovat 2000-luvun kuluessa lisääntyneet sitä mukaa kun budjettiylijäämät ja vakausrahasen varat ovat kasvaneet. Finanssiministeriö on pyrkinyt siihen, että suotuisten suhdanteiden aikana menoja ei kasvateta tasolle, jolla niitä ei pystytä pitämään, jos raakaöljyn hinta palautuu pitkän aikavälin keskiarvoonsa. Uusi budjettilaki tukee tätä tavoitetta uudistamalla budjetointijärjestelmää siten, että vuodesta 2008 lähtien budjetti aletaan laatia ilman öljystä ja kaasusta kannettavia veroja ja tulleja, jotka siirretään reservirahastoon. Näin muodostetun budjetin alijäämälle suhteessa BKT:hen asetetaan maksimiraja. Alijäämän rahoitukseen käytetään reservirahaston varoja ja lainanottoa, jolle myös asetetaan maksimiraja.

Budjettia pyritään suojaamaan menojen yhtäkkisiltä lisäyksiltä myös sillä, että ensi vuoden alusta siirrytään kolmivuotiseen budjetointikauteen. Tämä mahdollistaa nykyistä pitkäjännitteisemmän menojen suunnittelun ja varojen tehokkaamman käytön. Joulukuussa järjestettävien duuman vaalien ja ensi vuoden maaliskuun presidentinvaalien vuoksi

vuosien 2008–2010 budjettien valmistelua on aikaistettu ja tavoitteena on, että budjetit hyväksytään duumassa kesän kuluessa. Ensimmäinen kolmivuotinen budjetti sitoo siten uuden duuman ja ensi vuonna valittavan presidentin käsiä lähimpien kolmen vuoden ajan.

Talouspolitiikan uudet linjat

Parin viime vuoden aikana budjettipolitiikkaa on vähitellen kevennetty, mutta budjetin menorakenne ei ole muuttunut merkittävästi. Kuluvan vuoden federaatiobudjetissa eniten kasvoivat kansantalouden menojen pääluokka, josta rahoitetaan mm. energiantuotantoa ja liikennettä, sekä koulutuksen ja terveydenhuollon pääluokat. Huomattavaa on, että puolustusmenojen lisäys ei 2000-luvulla ole yleensä ylittänyt keskimääräistä menojen kasvua, ja tästäkin lisäyksestä suuri osa on käytetty armeijan sosiaalisten olojen parantamiseen, mm. asuinrakentamiseen.

Taulukko 1 Federaatiobudjetin menorakenne vuosina 2006 ja 2007.

	2006			2007			
	Mrd. RUB	%-osuus	%/BKT	Mrd. RUB	%-osuus	muutos ed. vuodesta, %	%/BKT
Siirrot rahastoihin ja aluebudjetteihin	1 444	33	5,3	1842	33	28	5,9
Valtion yleiset asiat	642	15	2,4	821	15	28	2,6
Puolustus	659	15	2,6	821	15	25	2,6
Turvallisuus	540	13	2,0	665	12	23	2,1
Kansantalous	347	8	1,3	496	10	43	1,6
Sosiaalipolitiikka	217	5	0,8	211	4	– 3	0,7
Koulutus	208	5	0,8	279	5	34	0,9
Terveydenhuolto ja urheilu	156	4	0,9	206	4	37	0,7
Asuminen ja kunnallispalvelut	53	1	0,2	50	1	– 6	0,2
Kulttuuri	51	1	0,2	65	1	27	0,2
Luonnonsuojelu	6	8	...	33	...
Yhteensä	4 324	100	16,5	5 464	100	26	17,5

Lähde: Finanssiministeriö.

Rapautuva infrastruktuuri ja heikkotasoiset julkiset palvelut tarvitsevat kipeästi kohennusta, ja viime aikoina talouspoliittisessa keskustelussa on alettu kiinnittää huomiota näihin ongelmiin aivan uudella tavalla. Ilmeistä on, että yhtenä syynä kiinnostuksen kasvuun ovat lähestyvät duuman ja presidentinvaalit.

Sosiaaliset kohteet

Viimeaikaisista budjettimenojen lisäyksistä suurinta julkista huomiota ovat saaneet menonlisäykset sosiaalisiin kohteisiin, nk. kansallisiin ohjelmiin, jotka presidentti Putin julkisti näyttävästi vuonna 2005. Ohjelmia on neljä ja ne on kohdennettu terveydenhuollon, opetuksen, asumisen ja maatalouden tilanteen parantamiseen. Ko. ohjelmiin suunnatut lisävarat muodostavat noin 4 % kuluvan vuoden federaatiobudjetin menoista. Ohjelmien varoilla on paikattu kyseisten alojen päivänpolttavia ongelmia eli mm. korotettu terveydenhoito- ja opetushenkilöstön palkkoja, ostettu puuttuvaa tekniikkaa ja tuettu asuntojen rakentamista ja hankintaa.

Asiantuntijat kritisoivat kansallisia ohjelmia siitä, että ne eivät sisällä kipeästi kaivattuja rakenteellisia reformeja. Viime vuosina reformien eteneminen on hidastunut tai jopa pysähtynyt. Esimerkiksi terveydenhuoltojärjestelmä kaipaa perusteellista uudistusta varmistamaan vakaan rahoitusohjan, jotta asiakkaat eivät joudu maksamaan pimeitä korvauksia nimellisesti ilmaisista palveluista. Ilman reformeja merkittäväkään rahoitus ei tuo pitkäaikaista parannusta minkään sektorin ongelmiin.

Talouden rakenne

Venäjällä on yhä enemmän alettu puhua tarpeesta käyttää valtion varoja helpottamaan maan kehityksen suurta ongelmaa eli talouden riippuvuutta luonnonvaroista. Talouden monipuolistaminen on presidentin, hallituksen ja puolueiden suulla julistettu yhdeksi talouspolitiikan tärkeimmistä tehtävistä. Huhtikuuisessa linjapuheessaan presidentti Putin toi voimakkaasti esiin tarpeen parantaa talouden kasvuedellytyksiä julkisen rahoituksen avulla.

Kun vielä 2000-luvun alkupuolella Venäjällä luotettiin yksityisen sektorin rooliin talouskehityksen moottorina, korostetaan tällä hetkellä valtion roolia suunnannäyttäjänä ja aktiivisena toimijana taloudessa. Tämä tulee esiin linjauksissa, joita on viime aikoina esitetty tuotantorakenteen monipuolistamiseksi.

Osana tätä politiikkaa on nk. strategisten sektoreiden nimeäminen. Näitä aloja ovat ennen kaikkea energiasektori ja kuljetukset. Ulkomaisilla yrityksillä on näille sektoreille vain rajoitettu pääsy, kun taas valtionyritysten tai valtioon läheisissä suhteissa olevien yritysten toimintaa niillä kannustetaan. Useille talouden aloille ollaan luomassa ns. kansallisia menestyjiä eli suuria valtion omistamia – tai valtioon läheiset suhteet omaavia – yritysryhmittymiä. Niille on tarkoitus suunnata resursseja, jotta ne voivat toimia alansa kehityksen johtajina. Tällaisia aloja ovat mm. auto-, lentokone-, laivanrakennus- ja aseteollisuus. Yritystoimintaa tukemaan on viime aikoina perustettu myös erityisrahoituslaitoksia, teknologiaapuistoja ja korkean teknologian kehittämiseen tähtäviä projekteja.

Kaikkeen tähän tarvittavia investointeja on tarkoitus saada valtion budjetin lisäksi myös yksityiseltä sektorilta ja käyttöön on otettu uusi valtiollis-yksityisen kumppanuuden käsite. Periaatteessa yksityisen sektorin mukanaolon pitäisi varmistaa investointihankkeiden suurempi tehokkuus verrattuna pelkkään julkiseen rahoitukseen.

Venäjän oloissa tämä ei kuitenkaan välttämättä pidä paikkaansa, sillä yksityiset yritykset ovat monin virallisin ja epävirallisoin sitein yhteydessä valtioon ja sen päätöksentekoon.

Selvää on, että perusrakenteiden ja sosiaalisen sektorin rahoitustarpeet ovat valtavat ja julkisen sektorin on kannettava vastuuta sektoreiden kunnostamisesta. Venäläinen toimintaympäristö, jonka tarvittavat instituutiot eivät kaikilta osin ole valmiina ja johon liittyy virkavaltaisuutta, korruptiota ja puolueellista oikeudenkäyttöä, ei kuitenkaan välttämättä johda varojen tehokkaaseen käyttöön.

Tulevaisuuden näkymät

Viime vuosien suuret budjettilyijäämät jäävät todennäköisesti poikkeukselliseksi ilmiöksi ja tulevaisuudessa Venäjän julkinen talous siirtyy lähemmäs tasapainoa. Tarve lisätä julkista rahoitusta väestön elinolosuhteiden parantamiseksi ja talouden kehittämiseksi pysyy suurena, kun taas budjetin tulojen vastaavanlaista kasvua ei ole odotettavissa, elleivät energian maailmanmarkkinahinnat jälleen ponnahtaa ennätyskorkealle. Finanssiministeriö on (melko konservatiivisissa) budjettilaskelmissaan varautunut federaatiobudjetin ylijäämän sulamiseen vuoteen 2010 mennessä.

Kun Venäjän talouden romahduksesta ensi vuonna tulee kuluneeksi 10 vuotta ja maa on tällä välillä vaurastunut huimaa vauhtia, on syytä toivoa, että tuolloin saatu opetus vastuuntuntoisen finanssipolitiikan tärkeydestä on yhä muistissa. Nykyisenlaisen konsensuspolitiikan jatkuminen tulevaisuudessa ei välttämättä ole taattua.

Heli Simola

Hyötyykö Suomi Venäjästä?

Venäjän nopeasta talouskasvusta on ollut hyötyä myös Suomelle. Suomen kauppa Venäjän kanssa on 2000-luvulla kasvanut nopeasti ja Venäjä on noussut Suomen suurimpien kauppakumppaneiden joukkoon. Myös suuri osa Venäjän muusta ulkomaankaupasta, erityisesti tuonnista, on kulkenut Suomen läpi transitokuljetuksina. Keskinäiset investoinnit ovat olleet kasvussa ja matkailu on lisääntynyt. Venäjä siis vaikuttaa Suomen talouteen monin tavoin. Tärkein vaikutus on luonnollisesti Suomen Venäjän-viennillä, joka työllistää kymmeniä tuhansia suomalaisia. Viennin lisäksi Venäjä tarjoaa suomalaisille yrityksille valtavan markkina-alueen myös liiketoiminnan laajentamisen kannalta. Tässä osuudessa keskitytään tarkastelemaan Suomen vientiä ja yritystoimintaa Venäjällä, koska ne tarjoavat ainakin toistaiseksi suurimmat mahdollisuudet Suomelle hyötyä osaltaan Venäjän suotuisasta talouskehityksestä.

Suomen Venäjän-vienti ja jälleenvienti

Venäjän tuonti on 2000-luvulla kasvanut hyvin nopeasti ja kasvu on kiihtynyt viime vuosina maahan virranneiden valtaviin vientitulojen myötä. Tuontikysyntä on kasvanut erityisen nopeasti investointi- ja kestokulutushyödykkeiden osalta venäläisten käytettävissä olevien tulojen lisääntyä. Myös Suomen vienti Venäjälle on näyttänyt pysytelleen kehityksessä hyvin mukana ja keskittyneen juuri kysytyimpiin tuotteisiin, kuten matkapuhelimiin, elektroniikkaan, kodinkoneisiin ja henkilöautoihin. Suomen vienti Venäjälle on kasvanut jopa Venäjän kokonaistuontia nopeammin aina viime vuoteen saakka. Vuonna 2006 Suomen Venäjän-viennin kasvu kuitenkin hiipui selvästi lähinnä matkapuhelinviennin supistumisen myötä. Vaikuttaisi siis siltä, että Suomi on pystynyt säilyttämään hyvin asemansa Venäjän markkinoilla aina vuoteen 2006, jolloin Suomen asema näyttäisi huonontuneen selvästi. Myös Venäjän tullitilastojen perusteella Suomen osuus Venäjän tuonnista on pysytellyt kolmen prosentin tuntumassa koko 2000-luvun.

Suomen markkinaosuuskehityksen tarkastelua vaikeuttavat kuitenkin tilasto-ongelmat. Suomen Venäjän-viennistä kasvava osuus on 2000-luvulla muodostunut jälleenviennistä. Jälleenviennillä tarkoitetaan sellaisia tuotteita, jotka on valmistettu muualla, tuotu ensin Suomeen ja viety sitten edelleen Venäjälle. Jälleenvientituotteita ei jalosteta Suomessa, vaan viedään sellaisinaan eteenpäin. Niitä voidaan korkeintaan pakata uudelleen, niihin voidaan lisätä venäjänkieliset käyttöohjeet tms. Jälleenvientituotteet tullataan normaalina tuontina Suomeen ja vientinä Venäjälle, kun taas Suomen kautta Venäjälle menevät transitokuljetukset eivät vaikuta Suomen ulkomaankauppatilastoihin. Vuonna 2005 jälleenviennin osuus Suomen Venäjän-viennistä oli runsas neljännes ja vuoden 2006 ennakoarvion mukaan lähes samaa luokkaa. Jälleenviennin suhteellisen suuri osuus hämärtääkin kuvaa Suomen markkinaosuuden kehityksestä Venäjällä, sillä jälleenvienti on kasvanut selvästi nopeammin kuin Suomessa tuotettujen tavaroiden vienti.

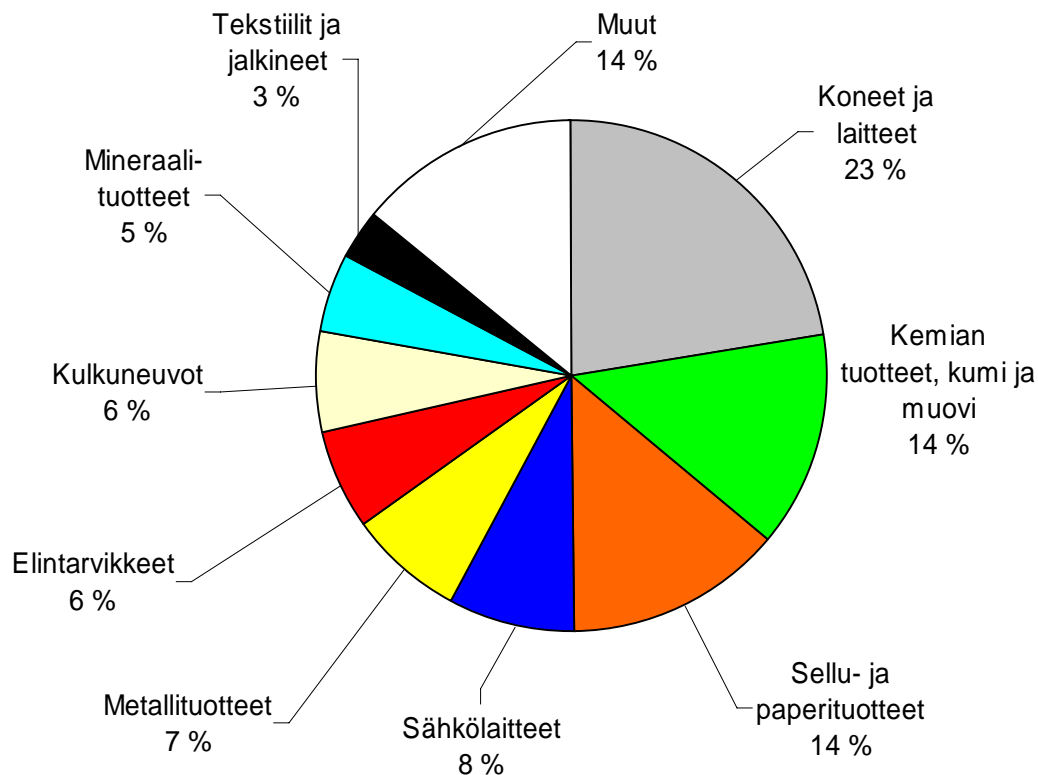
Jälleenvienti on keskittynyt henkilöautoihin, elektroniikkaan, kodinkoneisiin ja eräisiin lääkkeisiin. Osa tuoteryhmistä pystytään melko selkeästi erottamaan jälleenvienniksi, koska niitä valmistetaan Suomessa hyvin vähän tai ei ollenkaan. Toisaalta ongelmallinen ryhmä on matkapuhelimet, joita valmistetaan Suomessa, mutta myös

kuljetetaan Suomen kautta Venäjälle huomattavia määriä. Seuraavassa tarkastelussa Suomen Venäjän-viennistä on poistettu kaikki suurimmat jälleenvientituoteryhmät. Tuoteryhmistä matkapuhelimiin ja lääkkeisiin sisältyy myös Suomessa valmistettujen tavaroiden vientiä, mutta yksinkertaisuuden vuoksi vientiä tarkastellaan täysin ilman näitä tuoteryhmiä.

Kotimaisen Venäjän-viennin rakenne

Jälleenvientituoteryhmien osuus Suomen Venäjän-viennistä on kasvanut vuoden 2000 vajaan 16 prosentista yli 40 prosenttiin vuonna 2006. Jälleenvientituoteryhmistä puhdistettuna Suomen vienti Venäjälle on kasvanut 2000-luvulla keskimäärin 16 % vuodessa, kun Suomen koko Venäjän-vienti on kasvanut keskimäärin 22 % vuodessa. Jälleenvientituoteryhmien viennin kasvu onkin ollut selvästi nopeampaa kuin muiden tuoteryhmien vienti aina viime vuoteen saakka.

Kuva 1 Suomen Venäjän-viennin rakenne ilman jälleenvientituoteryhmiä vuonna 2006, %.

Lähde: Tullihallitus, omat laskelmat.

Jälleenvientituoteryhmien poistaminen Suomen Venäjän-viennistä muuttaa viennin rakennetta selvästi. Kuten kuvasta 1 nähdään, Suomen perinteisesti tärkeiden vientituotteiden merkitys on Venäjän-viennissä melko suuri. Toisaalta esim. elintarvikkeiden osuus on Venäjän-viennissä selvästi suurempi kuin Suomen muussa

viennissä. Suomen Venäjän-viennissä tärkeimmäksi tuoteryhmäksi nousevat koneet ja laitteet runsaan viidenneksen osuudella vuonna 2006. Kemiantuotteiden sekä muovin ja kumin yhteenlaskettu osuus viennissä on 14 prosenttia, kuten myös sellu- ja paperituotteiden. Muiden tuoteryhmien osuudet ovat alle 10 prosenttia. Sähkölaitteiden osuus olisi toki suurempi, jos siihen sisällytettäisiin Suomessa valmistetut matkapuhelimet. 2000-luvulla erityisesti koneiden osuus Venäjän-viennistä on kasvanut voimakkaasti ja myös mineraalituotteiden osuus on lisääntynyt hieman. Sitä vastoin elintarvikkeiden osuus on supistunut melko voimakkaasti.

Verrattuna Venäjän muiden tärkeiden kauppakumppaneiden (EU, Yhdysvallat, Japani, Kiina ja Korea) yhteenlaskettuun vientiin Venäjälle Suomen jälleenvientituotteista puhdistetun viennin rakenne on melko samankaltainen. Suomen Venäjän-viennissä elintarvikkeiden ja tekstiilien osuudet ovat kuitenkin pienemmät, kun taas sellu- ja paperituotteiden sekä mineraalituotteiden osuudet ovat muiden maiden vientiin verrattuna selvästi suuremmat. Kun jälleenvientituoteryhmiä ei oteta huomioon, Suomen vienti on hieman painottunut hitaammin kasvaville aloille. Venäjän-vienti kasvaa toki kaikilla aloilla suhteellisen nopeasti, sillä hitaimman kasvuvauhdin elintarvikkeissakin maiden yhteenlaskettu vienti on kasvanut keskimäärin 14 prosenttia vuodessa 2000-luvulla. Myös sellu- ja paperituotteissa sekä mineraalituotteissa keskimääräinen kasvu on ollut hieman kokonaisviennin kasvua hitaampaa.

Suomen markkinaosuus Venäjällä supistuu

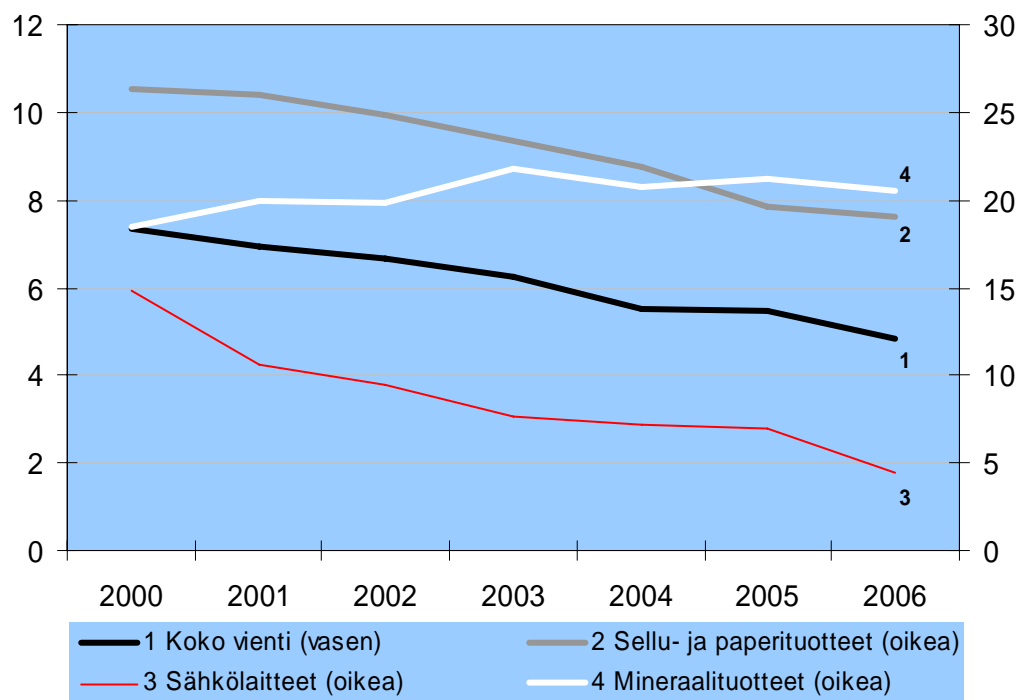
Jälleenvientituoteryhmien poistaminen Suomen Venäjän-viennistä muuttaa myös kuvaa Suomen markkinaosuuskehityksestä Venäjällä. Markkinaosuuskehitystä arvioidaan tässä vertaamalla Suomen vientiä EU-maiden, Yhdysvaltojen, Kiinan, Japanin ja Korean yhteenlaskettuun vientiin Venäjälle. Näiden maiden yhteenlaskettu osuus Venäjän tuonnista on pysynyt kahden kolmanneksen tuntumassa 2000-luvulla. Markkinaosuuden arvioinnissa käytetään vertailupohjana suurimpien vientimaiden yhteenlaskettua vientiä Venäjän kokonaistuonnin sijasta, koska Venäjän tullitilastoihin ei kirjaudu läheskään kaikki maahan todellisuudessa saapuva tuonti. Vertailumaiden yhteenlaskettu vienti Venäjälle kasvoi 2000-luvulla keskimäärin 26 % vuodessa, kun taas Suomen viennin kasvu on ollut selvästi hitaampaa.

Tarkasteltaessa Suomen jälleenvientituoteryhmistä puhdistettua Venäjän-vientiä aggregaattitasolla havaitaan, että Suomen markkinaosuus Venäjällä on itse asiassa supistunut hitaasti lähes koko 2000-luvun. Vuonna 2006 markkinaosuus supistui hieman aiempaa enemmän, mutta ei mitenkään dramaattisesti, kun matkapuhelimia ei oteta huomioon. Kokonaisuudessaan Suomen osuus vertailumaiden yhteenlasketusta Venäjän-viennistä on pudonnut vuoden 2000 runsaasta seitsemästä prosentista vuoden 2006 vajaaseen viiteen prosenttiin. Matkapuhelinten poisjättäminen kuitenkin hieman ylikorostaa Suomen markkinaosuuden supistumista.

Tarkasteltaessa Suomen markkinaosuuden kehitystä aloittain huomataan, että Suomen markkinaosuus on vähentynyt lähes kaikissa tuoteryhmissä. Markkinaosuuden lasku on ollut huomattavinta Suomen perinteisesti vahvoilla vientialoilla, kuten paperituotteissa ja metallituotteissa. Paperituotteissa Suomen osuus yhteenlasketusta viennistä on pudonnut 26 prosentista 19 prosenttiin vuonna 2006 ja metallituotteissa noin 11 prosentista vajaaseen viiteen. Lisäksi sähkölaitteiden viennissä Suomen osuus on pudonnut melko paljon: lähes 15 prosentista alle viiteen prosenttiin. Suomen tärkeimmässä

vientituoteryhmässä, koneissa ja laitteissa, Suomen osuus viennistä on kuitenkin supistunut vain hieman. Lisäksi mineraalituotteiden viennissä Suomen osuus on kasvanut muutamalla prosenttiyksiköllä.

Kuva 2 Suomen osuus EU-25:n, Yhdysvaltojen, Kiinan, Japanin sekä Korean yhteenlasketusta viennistä Venäjälle eräissä tuoteryhmissä 2000-2006, %.

Lähde: Eurostat, YK, kansalliset tilastolaitokset, omat laskelmat.

Osa Suomen markkinaosuuden menetyksestä selittyy Aasian maiden kasvaneella merkityksellä koko maailmantaloudessa. Aasian maiden vienti Venäjälle, kuten muuallekin maailmaan, on kiihtynyt huomattavasti viime vuosina. Aasian maat ovat valloittaneet markkinaosuuksia sekä koko EU:lta että myös Yhdysvalloilta. EU on menettänyt markkinaosuuksia selvästi erityisesti tekstiilien ja jalkineiden, metallien sekä sähkölaitteiden viennissä. Sitä vastoin kulkuneuvojen, mutta myös koneiden ja laitteiden, osalta Aasian maat ovat kasvattaneet markkinaosuuttaan erityisesti Yhdysvaltojen kustannuksella.

Suomen markkinaosuus Venäjällä on kuitenkin supistunut myös suhteessa EU-maihin useimmissa tuoteryhmissä, erityisesti paperituotteissa, sähkölaitteissa ja metallituotteissa. Suomen osuus EU-maiden viennistä Venäjälle on 2000-luvulla vähentynyt vajaasta 10 prosentista runsaaseen kuuteen. Myös EU:n sisällä edullisemman kustannustason maat Keski- ja Itä-Euroopassa ovat monissa tuoteryhmissä kasvattaneet selvästi osuuttaan EU:n viennistä sekä Venäjälle, että myös muihin maihin. Suomen perinteisillä vahvoilla vientialoilla paperi- ja metalliteollisuudessa kilpailijaksi on kohonnut erityisesti Puola, jonka osuus EU:n Venäjän-viennistä on lähes kaksinkertaistunut 2000-luvulla. Ruotsi sitä vastoin on pystynyt säilyttämään osuutensa EU-maiden viennissä Venäjälle melko hyvin ja jopa kasvattamaan sitä hieman esim. paperituotteiden osalta, mutta Ruotsin osuus on silti selvästi pienempi kuin Suomen.

Suomalaisten yritysten toiminta Venäjällä ja vienti

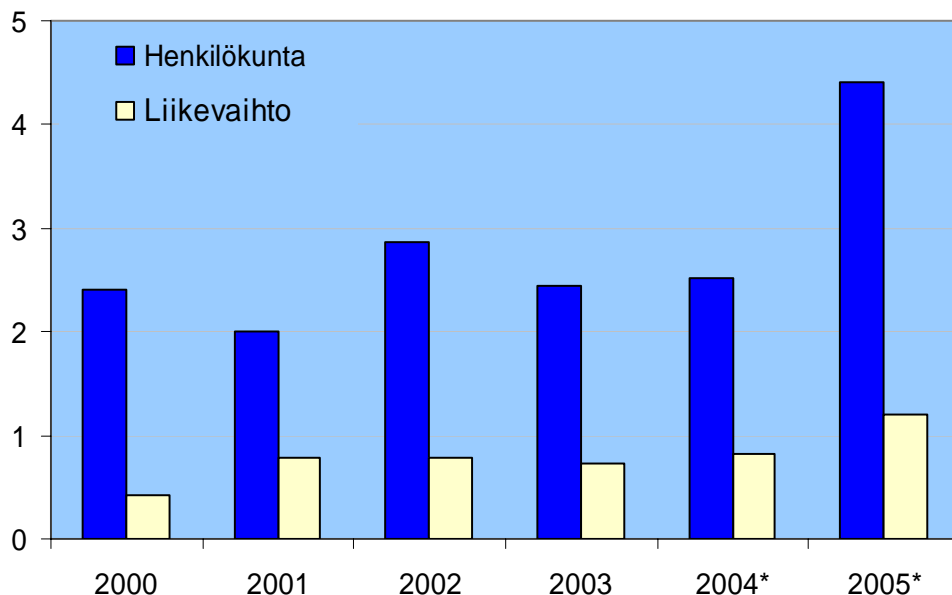
Myös suomalaisten Venäjälle tekemillä investoinneilla saattaa olla vaikutusta Venäjänviennin kehitykseen. Tämä vaikutus ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen, vaan riippuu investointien luonteesta. Investoinnit voivat korvata vientiä, jos samaa tuotetta aletaan kokonaisuudessaan valmistaa paikallisilla markkinoilla. Silloin investointeja voidaan pitää vaihtoehtona viennille. Investoinnit voivat kuitenkin myös lisätä vientiä. Suomalaisten yritysten edustustot tai jakelupisteet Venäjällä edesauttavat niiden tuotteiden tunnettavuutta markkinoilla ja helpottavat tuotteiden saatavuutta. Lisäksi tuotantoon Venäjällä saatetaan tarvita esim. koneita tai komponentteja, joita tuodaan Suomesta.

Jos vientiä ja investointeja tarkastellaan vaihtoehtoisina toimintatapoina, Venäjän tapauksessa investointeja suhteessa vientiin puoltavat esim. raskaat ja aikaa vievät rajamuodollisuudet ja joidenkin tuotteiden korkeat tullimaksut. Nämä tekijät vaikuttavat yhtäläisesti kaikilla Venäjän vastaisilla rajoilla, eivätkä vain Suomessa, joten niistä aiheutuvat ongelmat tai kustannukset pystytään usein välttämään vain toimimalla paikan päällä Venäjällä. Investointeihin houkuttelevat myös Venäjän runsaat raaka-aineverat ja vielä toistaiseksi suhteellisen edulliset tuotantokustannukset. Toisaalta viennin avulla pystytään paremmin välttämään liiketoimintaympäristön ongelmia ja riskejä, jotka liittyvät investointeihin. Lyhyt välimatka myös vähentää kuljetuskustannusten merkitystä. Lisäksi viime vuosina vahvistunut rupla edesauttaa nimenomaan vientikysynnän kasvua. Tuotannon aloittamista Venäjällä vaikeuttavat myös kaikille yrityksille yhteiset ongelmat, kuten infrastruktuurin puutteellisuus, pula tonteista ja sopivista toimitiloista sekä osittain myös ammattitaitoisesta työvoimasta.

Yritysten toimintaa ulkomailla tarkastellaan usein suorien sijoitusten avulla. Suorien sijoitusten avulla on kuitenkin nykyisessä globaalissa taloudessa vaikea erottaa tiettyjen maiden keskinäistä toimintaa. Suorat sijoitukset kuvaavat ensisijaisesti toiminnan rahoitusta, eivätkä varsinaista toimintaa, joten ne eivät anna parasta mahdollista kuvaa ainakaan yritysten tuotantotoiminnasta ulkomailla. Lisäksi suorat sijoitukset raportoidaan nettomääräisinä eli ulkomailta tehdyistä ostoista vähennetään ulkomailla tehdyt myynnit. Siten suorien sijoitusten pohjalta saattaa näyttää, että investointitoiminta on maiden välillä vähäistä, vaikka todellisuudessa suuriakin kauppoja olisi tehty.

Ehkä paremman kuvan suomalaisten yritysten toiminnasta Venäjällä antavat tilastot suomalaisten yritysten ulkomailla sijaitsevista tytäryhtiöistä. Venäjällä sijaitsevien tytäryhtiöiden osuus ulkomaisten tytäryhtiöiden henkilökunnasta ja liikevaihdosta on ollut kasvussa 2000-luvulla. Vuonna 2005 Venäjällä sijaitsevien tytäryhtiöiden osuus kaikkien ulkomaisten tytäryritysten henkilökunnasta oli jo runsaat neljä prosenttia. Venäjällä sijaitsevilla tytäryhtiöissä työskenteli jo yli 15 000 henkilöä. Toisaalta Virossa sijaitsevilla tytäryrityksissä henkilökuntaa on edelleen Venäjää enemmän, Kiinasta puhumattakaan. Venäläisten tytäryhtiöiden yhteenlaskettu liikevaihto oli vuonna 2005 runsaat 1,5 miljardia euroa, mikä kuitenkin vastasi vain runsasta prosenttia kaikkien ulkomaisten tytäryhtiöiden liikevaihdosta. Koska suomalaiset yritykset ovat investoineet vielä suhteellisen vähän toimintaan Venäjän markkinoilla, on selvää, etteivät investoinnit ole vaikuttaneet merkittävästi kokonaisvientikehitykseen.

Kuva 3 Suomalaisen yritysten Venäjällä sijaitsevien tytäryhtiöiden osuus kaikkien ulkomailla sijaitsevien tytäryhtiöiden henkilökunnasta ja liikevaihdosta, %.

* ennakkotieto

Lähde: Suomen Pankki.

Suomalaisten Venäjälle tekemistä investoinneista tai yritystoiminnasta Venäjällä ei ole saatavilla toimialoittaisia tilastoja, joten niiden yhteyttä vientiin on vaikea tutkia järjestelmällisesti. Joillakin aloilla, kuten esimerkiksi elintarvikkeiden tai kumituotteiden valmistuksessa suomalaisilla yrityksillä on merkittävää tuotantotoimintaa Venäjällä. Näillä aloilla Suomen vientiosuuden väheneminen voi johtua osittain myös siitä, että kysyntään vastataan nyt viennin sijasta pikemmin paikallisen tuotannon avulla.

Venäjän tuleva WTO-jäsenyys ja Suomi

Venäjän tuleva WTO-jäsenyys liittyy Suomeen erityisesti Venäjän talouden avautumisen kannalta. WTO:n jäsenyysneuvotteluissa käsitellään sekä kauppapolitiikkaan että ulkomaisiin investointeihin liittyviä kysymyksiä, joten Venäjän jäsenyydellä on vaikutuksensa myös Suomen ja Venäjän välisiin taloussuhteisiin. Jo yli vuosikymmenen kestänyt neuvotteluprosessi on edennyt loppusuoralle, kun Venäjä on saanut kahdenväliset neuvottelunsa lähes päätökseen. Monenvälisissä neuvotteluissa riittää kuitenkin edelleen ratkaisemattomia kysymyksiä, jo pitkään neuvotteluista maataloustuista ja tekijänoikeuksista vasta viime aikoina esille nousseisiin puutulleihin. Venäjän jäsenyys voi toteutua aikaisintaan ensi vuoden alussa, mutta neuvotteluprosessi saattaa kestää vielä huomattavasti kauemminkin.

WTO-jäsenyydellä ei todennäköisesti tule olemaan suurta vaikutusta Suomen kannalta ainakaan lyhyellä tähtäimellä. Venäjä kyllä laskee tuontitullejaan keskimäärin kolme prosenttiyksikköä ja jopa poistaa kokonaan osan tulleista, mutta kaikki muutokset tapahtuvat vasta 1-7 vuoden siirtymäajan jälkeen. Tarkkoja tietoja tullien alennuksista on julkaistu vain vähän, mutta Suomen kannalta olennaisia ovat mm. paperituotteita

(keskimäärin runsaasta 10 prosentista 5-6 prosenttiin) ja tiettyjä lääkkeitä (15 prosentista 5-6 prosenttiin) koskevat alennukset. Lisäksi liiketoimintaympäristön ennustettavuutta parantaa se, että jäsenyys sopimuksessaan Venäjän pitää sitoa tullinsa tiettyyn ylärajaan, josta niitä on melko vaikeata nostaa.

Myöskään investointien osalta WTO-jäsenyydellä tuskin on huomattavia seurauksia Suomen kannalta. Palvelusektorilla ulkomaiselle omistajuudelle asetettuja rajoituksia vähennetään useilla aloilla, lukuun ottamatta valtion strategiseksi määrittelemiä tai niihin kytköksissä olevia sektoreita. Lisäksi liiketoiminnan kannalta olennainen lainsäädäntö täytyy jäsenyyden myötä saada vastaamaan kansainvälisiä normeja, mutta lakien toimeenpanossa varmasti ilmenee aluksi vaikeuksia. Yleisesti ottaen WTO-jäsenyys on askel oikeaan suuntaan liiketoimintaympäristön parantamisessa ja tiiviimpien kansainvälisten taloussuhteiden luomisessa.

Yhteenveto

Kokonaisvientiä kuvaavien tilastojen mukaan Suomi näyttäisi pystyneen vastaamaan hyvin Venäjän tuonnin nopeaan kasvuun aina viime vuoden romahdukseen saakka. Suomen Venäjän-viennistä kuitenkin suhteellisen suuri osa on jälleenvientiä, joka koostuu ulkomailla valmistetuista ja Suomen kautta Venäjälle viedyistä tuotteista. Jälleenvienti hämärtää todellista kuvaa Suomen Venäjän-viennin kehityksestä. Kun Suomen vientiä Venäjälle tarkastellaan ilman jälleenvientituoteryhmiä, niin nähdään Suomen markkinaosuuden itse asiassa laskeneen hitaasti lähes koko 2000-luvun. Negatiivista kehitystä kuitenkin hieman ylikorostaa se, että tarkastelun ulkopuolelle on jätetty Suomessa valmistettujen matkapuhelinten ja lääkkeiden vienti. Osittain Suomen markkinaosuuden supistuminen johtuu erityisesti Aasian, mutta myös Euroopan kehittyvien talouksien nopeasta vientikasvusta, joka on vaikuttanut kaikkiin teollisuusmaihin. Lisäksi Suomen Venäjän-vienti on hieman muita maita enemmän painottunut keskimääräistä hitaammin kasvaville toimialoille. Myös suomalaisten yritysten toiminta Venäjällä on ollut kasvussa 2000-luvulla. Liiketoiminnan laajentaminen Venäjälle saattaa vaikuttaa Suomen Venäjän-viennin muita hitaampaan kasvuun, jos kysyntään vastataan paikallisen tuotannon, eikä viennin avulla. Venäjän tulevan WTO-jäsenyyden toteutuminen on yleisellä tasolla positiivinen merkki pyrkimyksistä liiketoimintaympäristön parantamiseen ja kansainvälisiin käytäntöihin siirtymiseen, mutta lyhyellä tähtäimellä sillä ei todennäköisesti ole merkittävää käytännön vaikutusta Suomen kannalta.

Jouko Rautava

Venäjä Aasian ja Euroopan välissä

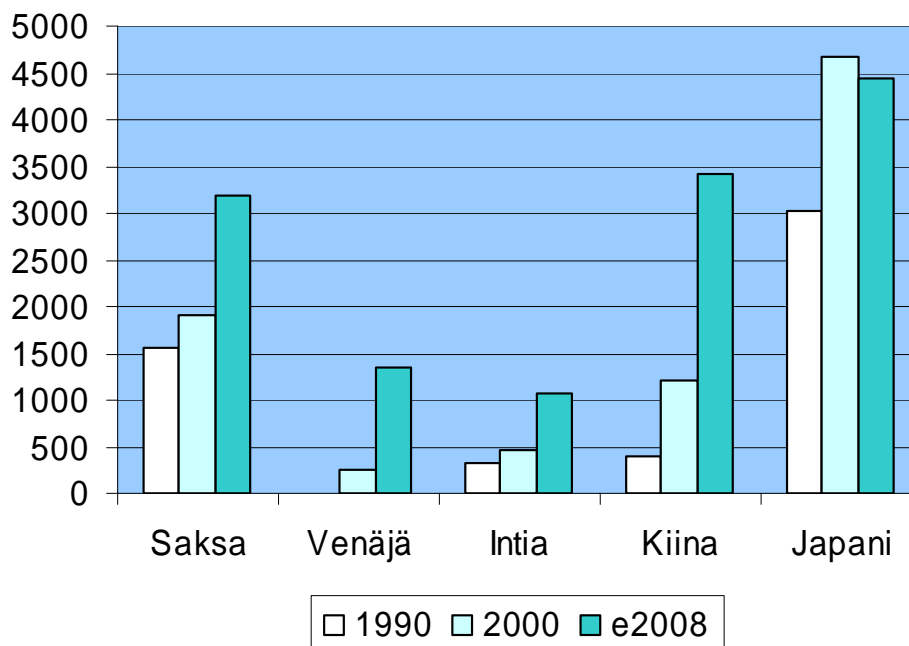
Presidentti Putinin ensimmäisen kauden liberaalien markkinauudistusten jälkeen talouspolitiikan painopiste on toisella kaudella muuttunut selvästi, sillä markkinauudistusten ja kilpailun sijaan nyt korostetaan energiaan ja raaka-aineisiin sekä voimakkaaseen valtion rooliin pohjautuvaa kasvustrategiaa. Talouspoliittiseen sanastoon kuuluu edelleen talouden rakenteen monipuolistaminen, mutta tähän päämäärään pyritään painopisteajattelulla ja teollisuuspolitiikalla pikemminkin kuin markkinoiden vetämänä. Venäjän talouspolitiikan nykysuuntauksen arvioimiseksi on hyödyllistä tarkastella Venäjän asemaa nopeasti kasvavan sekä kehittyvän Aasian ja kehittyneen Euroopan välissä.

Markkinoiden koko ja kasvu

Venäjän kokonaistuotanto euroissa mitaten kasvoi viime vuonna 170 miljardilla 780 miljardiin euroon. Lisäys vastaa Suomen kokonaistuotantoa vuonna 2006. Suomen kannalta Venäjä onkin tällä vuosikymmenellä ollut tärkeä markkina-alue.

Myös globaalissa mitassa Venäjä on pärjännyt kuluvalle vuosikymmenellä hyvin ja sen talouden koko mitattuna nimellisellä kokonaistuotannolla on kasvanut Intiaa suuremmaksi. Kovasta kasvuvauhdista huolimatta Venäjän markkinoiden kasvu euroissa jää jälkeen Euroopasta ja Kiinasta, joissa molemmissa kokonaistuotannon arvo euroissa kasvoi viime vuonna noin 300 miljardilla eurolla.

Kuva 1 Nimellinen BKT 1990, 2000 ja 2008, mrd. dollaria.

Lähde: IMF (WEO).

Markkinoiden kokoa ja kasvua vertailtaessa on hyvä huomata, että Venäjän nousua kuluvalla vuosikymmenellä ovat vauhdittaneet energian ja raaka-aineiden hintakehitys. Markkinoiden kasvua on lisäksi edesauttanut ruplan erittäin voimakas reaalin vahvistuminen. Kiinan ja Euroopan kohdalla raaka-aineiden hintakehitys sen sijaan on ollut kasvua rajoittava, mikä korostaa erityisesti Kiinan saavutuksia kasvupolitiikan saralla.

Putinin kauden talouskasvu on siis perustunut tärkeiltä osin poikkeuksellisiin tekijöihin, joiden merkitys jatkossa tulee pienenevän. Energian ja raaka-aineiden hinnat voivat jatkossa pysyä korkealla, mutta ne eivät voi jatkaa nousuaan parin viime vuoden malliin, jolloin hintojen nousun luoma kasvudynamiikka tulee hiipumaan. Ruplan reaalin vahvistuminen puolestaan on osin seurausta ruplan romahduksesta vuoden 1998 kriisin aikana eikä sen vahvistuminen voi jatkua yhtä voimallisesti kuin tähän asti, sillä muutoin Venäjän hintakilpailukyky murenee ja kasvu tyrehtyy kilpailukyvyn puutteeseen.

Markkinoiden kokoon ja kasvuun liittyvät ongelmat kärjistyvät Venäjän Kaukoidässä. Vaikka Kaukoidän federaatiopiiri edustaa 36 % Venäjän pinta-alasta (puolitoista kertaa EU:n pinta-ala), siellä hajallaan asuvat alle 7 miljoonaa asukasta eivät tee alueesta kiinnostavaa investointikohdetta muuten kuin raaka-aineiden osalta. Alueen houkuttelevuutta vähentää myös se, että monet Venäjän toimintaympäristöön liittyvät ongelmat korostuvat Kaukoidässä.

Kiinan nousu Venäjällä

Venäjän ja Euroopan väliset taloussuhteet ovat kokolailla vakiintuneet: EU on Venäjän tärkein kauppakumppani yli 50 prosentin osuudellaan ja Venäjä on puolestaan tärkeä energian ja raaka-aineiden toimittaja Euroopalle. Aasian puolella tilanne on toinen, sillä Kiinan kehitys muuttaa kuvaa nopeasti.

Venäjän ja Kiinan välinen kauppa on viime vuosina kasvanut erittäin nopeasti. Venäläistilastojen mukaan vienti Kiinaan nousi viime vuonna 16 miljardiin ja tuonti Kiinasta 13 miljardiin dollariin. Naapuruudesta ja kaupan nopeasta kasvusta huolimatta Venäjän osuus Kiinan ulkomaankaupasta on vain noin 2 %, ja ainoastaan raakapuun, öljytuotteiden ja aseiden osalta Venäjä on huomattava toimittaja Kiinalle.

Venäjän kannalta tilanne näyttää kokonaan toiselta. Korkeista raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnoista huolimatta Venäjän osuus Kiinan markkinoilla ei ole kasvanut, mutta kiinalaistuotteiden osuus Venäjän tuonnista on noussut vuosikymmenen alun kolmesta prosentista yli 9 prosenttiin viime vuonna. Ulkomaisten kilpailijoiden ohella Kiinasta tuleva tuonti koskettaa voimakkaasti venäläisyrityksiä.

Venäläisten toivomuksista huolimatta maiden välinen yhteistyö ei ole johtanut Venäjän viennin monipuolistumiseen, vaan kauppaa ja yhteistyötä on hallinnut Kiinan tarve hyödyntää Venäjän raaka-aine- ja energiavaroja. Kiinalaiset ovat tehneet sijoituksia Venäjän energia- ja raaka-ainesektorille ja kilpailevat venäläisyriyten kanssa myös Keski-Aasian energiavaroista. Energia- ja raaka-ainepainotus näyttää hallitsevan Venäjän ja Kiinan suhteita myös jatkossa.

Energia

Venäjä on keskeinen energian ja raaka-aineiden toimittaja niin Euroopalle kuin kasvavassa määrin myös Kiinalle ja muille Aasian maille. Tällä hetkellä Venäjä kattaa 15 % Euroopan raakaöljyn kulutuksesta ja 30 % tuonnista. Euroopan maakaasun kulutuksesta Venäjä kattaa neljänneksen. Ranskan kaasuntuonnista Venäjän osuus on 24 %, Italian 31 % ja Saksan 43 %. Näistä itään olevissa maissa Venäjän osuus tuonnista on 60-100 %. Kiinan öljyntuonnista Venäjän osuus on toistaiseksi selvästi alle 10 %, mutta Kiinan riippuvuus tuontiöljystä kasvaa hyvää vauhtia ja Venäjä on tärkeä lisäenergian toimittaja.

Venäjän asema luonnonvarojen tärkeänä toimittajana Euroopalle ja Kiinalle on kiistaton myös lähitulevaisuudessa, mutta pitemmällä aikavälillä Venäjän asemaan energiatoimittajana liittyy monia kiinnostavia kysymyksiä. Ensinnäkin Venäjän öljyn- ja kaasuntuotannon kasvu on huomattavasti hidastunut verrattuna vuosikymmenen alkupuoleen ja samalla sen oma energiankulutus kasvaa. Venäjän hallituksen ja kansainvälisten tarkkailijoiden mukaan Venäjän pitää lisätä nopeasti investointeja energiasektorille, jotta se pystyisi estämään tuotannon kääntymisen laskuun ensi vuosikymmenen puolella. Investointien houkuttelemiseksi Venäjän valtio joutuu miettimään öljyntuotannon verotuksen lieventämistä.

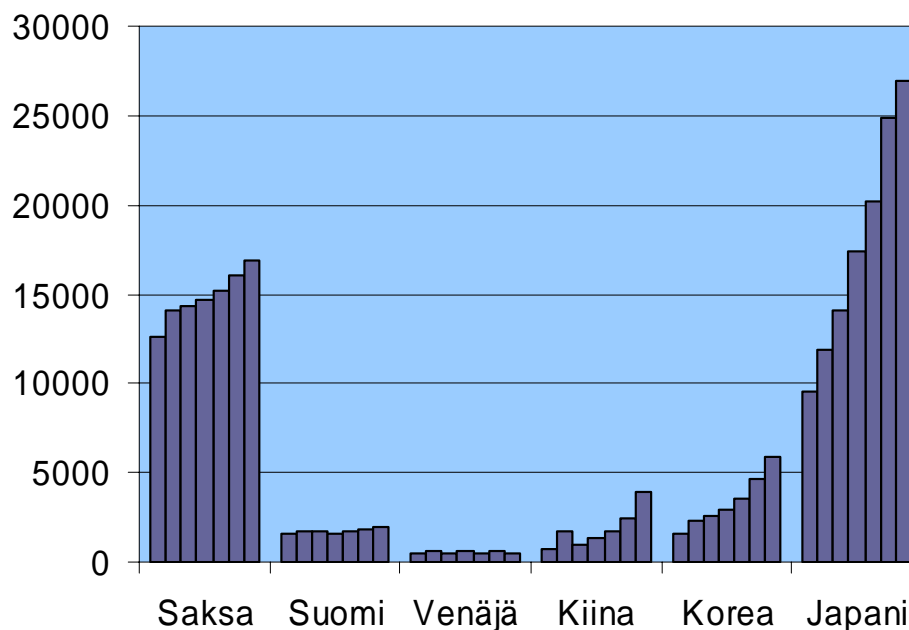
Toinen kiinnostava kysymys koskee Keski-Aasian roolia energiapelissä. Ukrainan kaasukiistojen yhteydessä Keski-Aasian maat heräsivät vaatimaan myös niiden Venäjälle toimittamasta kaasusta korkeampaa hintaa, mikä lisää Venäjän omaa energialaskua ja vähentää sen keskiaasialaisen kaasun välittämisestä Eurooppaan saamia voittoja. Myös uudet energian kuljetusreitit Keski-Aasiasta länteen ja Kiinan voimakas esiinmarssi alueella ovat murentaneet Venäjän asemaa Keski-Aasian energiasektorilla. Kolmantena seikkana on syytä nostaa esille Kiinan ja Euroopan pyrkimys vähentää energiariippuvuuttaan yhdestä toimittajasta ja niiden pyrkimys lisätä vaihtoehtoisia energian tuotantomuotoja.

Tärkein energiasektoriin liittyvä asia on ehkä kuitenkin se, että suurista luonnonvaroista huolimatta Venäjän energia- ja raaka-aineresurssit eivät ole riittävän suuret takaamaan 143 miljoonalle asukkaalle kehittyneiden maiden elintasoja. Tässä suhteessa Venäjän tilanne on toinen kuin monissa asukasluvultaan huomattavasti pienemmissä öljyntuottajamaissa. Esimerkiksi 60 dollarin tynnyrihinnalla laskien Venäjän öljyntuotannon arvo asukasta kohden on vajaat 1 500 dollaria vuodessa, kun Saudi-Arabiassa vastaava luku on yli 10 000 dollaria.

Teknologia

Venäjän päättäjät ovat toistuvasti todenneet, että Venäjän taloutta pitää monipuolistaa ja raaka-aineriippuvuutta vähentää. Viimeksi huhtikuun lopulla vuosittaisessa kansakunnan tilaa koskevassa linjapuheessaan presidentti Putin toi tämän näkyvästi esille korostamalla teknologisen tietämyksen ja innovaatiokyvyn tärkeyttä talouskehityksen perustana. Nykypolitiikan mukaisesti tärkeimmille aloille pyritään valtion johdolla perustamaan yksi suuryritys, ns. kansallinen menestyjä, jonka tarkoituksena on johtaa Venäjä alansa huipulle maailmassa. Keskeisinä aloina on nostettu esille mm. lentokoneteollisuus, laivanrakennus ja nanoteknologia.

Kuva 2 Kansainvälisten patenttihakemusten (PCT) määrä 2000-2006, kpl.

Lähde: WIPO.

Haasteet ovat kovat suhteessa nykytilanteeseen. Vaikka Venäjällä on huipputasoa sotilas- ja avaruustekniikassa, Venäjän asema Euroopan ja Aasian välissä näyttyy tukalimpana juuri innovoinnin ja keksintöjen kaupallistamisen kohdalla. Tämä käy selväksi tutkimalla kansainvälisten patenttihakemusten kehittymistä.

Viime vuonna kansainvälisen patenttiyhteistyösopimuksen piiriin kuuluvia patenttihakemuksia tehtiin 145 000, joista kolmannes tuli Yhdysvalloista, lähes viidennes Japanista ja 12 % Saksasta. Merkillepantavaa on Japanin, Korean ja Kiinan patenttihakemusten voimakas kasvu. Kiina on nopeasti noussut jo kahdeksannelle sijalle patenttihakemusten määrässä (lähes 4000 hakemusta) ja sen osuus kaikista hakemuksista oli viime vuonna 3 %. Suomikin on 14. sijallaan patenttihakemusten määrässä huomattava kansainvälinen toimija. Suomen kansainvälisten patenttihakemusten määrä oli viime vuonna noin 1900, joista runsaat puolet on Nokian hakemuksia. Venäjän sen sijaan ei mahdu kärkimaiden listalle ja tilannetta kuvaa hyvin se, että Suomi on selvästi Venäjän edellä, vaikka Suomen luvuista putsattaisiin Nokian hakemukset pois.

Venäjän tutkimus- ja tuotekehitysmenot ovat noin 1,2 % BKT:sta, kun Saksassa ne ovat 2,5 % ja Suomessa 3,5 %. Aasian puolella Japanin T&K menojen osuus kokonaistuotannosta on 3,1 % ja Koreassa lähes 2,9 %. Kiinan tutkimuspanostukset suhteessa BKT:hen ovat vain hieman isommat kuin Venäjällä, mutta ne kasvavat erittäin voimakkaasti, ja vertailukelpoisin hinnoin Kiinan dollarimääräiset panostukset olivat vuonna 2004 jo 6 kertaa Venäjän T&K panostuksia suuremmat.

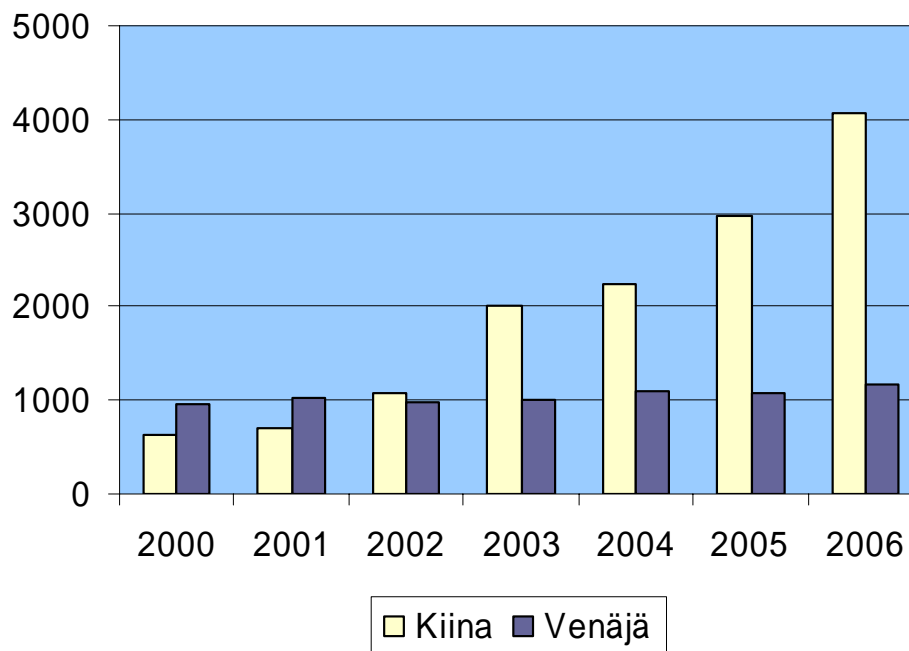
Vaikka Venäjän suhteellisen alhainen tutkimuspanostus heijastaa osaltaan Venäjän luonnonvarapohjaisen talouden rakennetta, asiaan liittyy myös muita kiinnostavia piirteitä, joilla on merkitystä innovaatiotoiminnan tehokkuuden kannalta. Suuri ero Venäjän ja OECD-maiden sekä Kiinan välillä on se, että jälkimmäisissä valtio rahoittaa tyypillisesti alle kolmanneksen T&K –menoista, kun Venäjällä valtaosan tutkimustoiminnasta rahoittaa valtio. Tuloksiin nähden valtion rahoittama toiminta on tehotonta ja edellyttäisi

laajapohjaista reformia. Yksityisen tutkimustoiminnan vahvistamista auttaisi kannustinjärjestelmien uudistaminen ja henkisen omaisuuden suojan (IPR) vahvistaminen. Venäjän hallitus onkin kiinnittänyt huomiota näihin asioihin, mutta suurempi paino puheissa näyttää kuitenkin olevan "strategisten sektoreiden" ja "kansallisten menestyjien" luomisessa. On kyseenlaista, miten innovaatiojärjestelmän uudistaminen ja painopisteajattelu on sovittavissa yhteen nyky-Venäjällä.

Autoteollisuus

Autoteollisuus tarjoaa kiinnostavan esimerkin Euroopan ja Aasian Venäjälle heittävästä haasteesta. Autojen vähäinen määrä asukasta kohden, vanha autokanta ja hyvä talouskehitys ovat johtaneet autojen myynnin nopeaan kasvuun Venäjällä. Venäjän oma autoteollisuus ei kuitenkaan ole pystynyt hyödyntämään tilannetta, vaan kasvanut kysyntä on tyydytetty tuontiautoilla ja vuodesta 2003 lähtien kasvavassa määrin ulkomaisten autonvalmistajien Venäjälle pystyttämien kokoonpanotehtaiden tuotannolla. Kotimaisten mallien markkinaosuus on laskenut nopeasti vuosikymmenen alun kolmesta neljänneksestä alle 40 prosenttiin. Autovienti Venäjältä on vähäistä eikä vientimäärissä ole tapahtunut juurikaan muutoksia viimeisten vuosien aikana.

Kuva 3 Henkilöautojen tuotanto, 1000 kpl.

Lähde: CEIC.

Kiinassa autojen tuotanto sen sijaan on kasvanut nopeasti. Vielä vuosikymmenen alussa Kiinassa tuotettiin selvästi vähemmän autoja kuin Venäjällä, mutta tällä hetkellä Kiinassa valmistuu noin nelinkertainen määrä autoja verrattuna Venäjään. Samalla autojen vienti on kasvamassa erittäin nopeasti, joskin viime vuonna vientimäärä oli vasta hieman enemmän kuin Venäjän autovienti. Kiinalaiset autot ovat ilmestymässä jo Moskovan katukuvaan.

Kiina ei ole mikään mallimaa liberaalista politiikasta autoteollisuudessa, mutta maan suuret ja nopeasti kasvavat markkinat kompensoivat monia talouspolitiikasta ja kotimaisen

teollisuuden suojelusta koituvia ongelmia ulkomaisille autonvalmistajille. Ulkomaisten yritysten tulo Kiinan markkinoille on joka tapauksessa lisännyt kilpailua. Kilpailun merkitystä on vahvistanut Kiinan WTO-jäsenyys, jota muut maat ovat käyttäneet hyväkseen pakottaakseen Kiinaa avaamaan markkinoita myös autonomien tuonnille.

Venäjän autoteollisuuden ongelmat eivät johdu julkisen suojelun puutteesta, sillä se on ollut hallituksen erityisen huomion kohde. Syynä huonoon tilanteeseen on pikemminkin vanhentuneet toimintamallit ja kyvyttömyys uudistua. Venäjältä puuttuu muun muassa moderni, korkeaan ja tasaiseen laatuun pystyvä alihankkijaverkosto, mikä on modernin autoteollisuuden kulmakivi. Alihankintaan ja siihen liittyvään kehitystyöhön pystyvien yritysten puute ei ole pelkästään autoteollisuuden ongelma, vaan se haittaa monien muidenkin Venäjän toimialojen kehitystä. Tätä taustaa vasten herää jälleen kysymys siitä, miten valtiojohtoinen painopistealojen valinta voisi tukea Venäjän jo valmiiksi keskittyneen tuotantorakenteen monipuolistumista.

Yhteenveto

Venäjän vertaaminen nopeasti kasvavaan Kiinaan ja teknologiseen eturintamaan kuuluvaan Eurooppaan luo mielikuvan vastakkainasettelusta. Todellisuudessa tällaista vastakkainasettelua ei pitäisi olla. Talouskasvu ei ole nollasummapeliä, vaan sen tuomat hyödyt jakaantuvat tyypillisesti useimmille osapuolille. Taloudessa kilpailu on pikemminkin yritysten välistä globaalia kilpailua kuin valtioiden kilvoittelua rajanaapureidensa kanssa, joskin valtiot toki kilpailevat yritysten ja niiden investointien saamisesta omalle maaperälleen. Rinnastus Kiinaan ja Eurooppaan auttaa kuitenkin hahmottamaan nyky-Venäjän ulkoista toimintaympäristöä ja maan talouspolitiikan haasteita.

Venäjän talouskasvu on kuluvalle vuosikymmenellä pohjautunut tärkeiltä osin nopeasti kohonneisiin raaka-ainehintoihin ja halvan ruplan tuomaan kilpailukyyn, mutta näiden poikkeuksellisten tekijöiden merkitys on vähenemässä. Venäjä on väestömäärältään suuri valtio, joten luonnonvarat eivät ylipäättäen riitä takaamaan maan kansalaisille kehittyneiden maiden elintasoa, vaan talouskasvun pitää olla laaja-alaisempaa.

Venäjän talouspolitiikassa on palattu valtiojohtoisen talous- ja teollisuuspolitiikan linjalle. Talouspolitiikassa energia- ja raaka-ainesektoreilla on keskeinen asema, mutta strategisiksi aloiksi on nostettu lukuisa joukko muita toimialoja. Ongelmana on jo se, että kukaan ei edes tiedä, mitkä alat ovat tai tulevat olemaan valtion erityishuomion ja -sätelyn kohteena. Huhtikuudessa linjapuheessaan Putin lisäsi listalle kaupallisen kalastuksen.

Venäjän talous kärsii kilpailun puutteesta eivätkä nykyiset talouspolitiikan korostukset ole omiaan lisäämään uskoa siihen, että tilanne tältä osin tulisi muuttumaan. Valtiokeskeinen talouspolitiikka on vaikea nähdä myöskään ratkaisuna Venäjän innovaatiopolitiikan ongelmille ja tehottomuudelle. Talouspolitiikan toimeenpanoa ja onnistumismahdollisuuksia arvioitaessa on syytä pitää mielessä se, että Venäjä pärjää surkeasti muun muassa korruptiota, byrokratiaa tai IPR-kysymyksiä koskevissa kansainvälisissä vertailuissa.

Venäjän nykypolitiikan ongelmat tulevat kärjekkäimmin esille Venäjän Kaukoidässä, jonka taloudella on mennyt heikosti huolimatta ympäröivän Aasian nopeasta kasvusta. Keskeinen syy on alueen sulkeutuneisuus ja haluttomuus aidosti integroitua markkinoiden ehdoilla. Venäjän talouspolitiikan nykypainotukset eivät näissä suhteissa näytä tarjoavan uusia näköaloja.

Pekka Sutela

Taloukasvun uudet ehdot

Venäjän taloudellinen kasvu, lähes seitsemän prosenttia vuodessa, on vuoden 1999 jälkeen ollut yksi korkeimpia, mihin suhteellisen suuri kansantalous on päässyt. Se jää jälkeen Kiinasta mutta vetää vertoja Intialle. Venäjä oli viime vuoden lopussa myös jokseenkin tarkkaan Intian talouden kokoinen, kun vuotuinen kokonaistuotanto tavoitti tuhannen miljardin dollarin rajan. Samankokoisia ovat myös Etelä-Korean ja Meksikon taloudet. Jos Venäjän kasvu ja ruplan reaalin vahvistuminen jatkuvat nopeina myös lähivuosina, Venäjän koko tavoittaa Italian. Suuri kysymys on, kasvaako Venäjästä muutamassa vuosikymmenessä Euroopan suurin yksittäinen kansantalous, kuten ns. BRIC-harjoitelmat pitävät mahdollisina, vai onko maa päinvastoin lähestymässä suhteellisen kokonsa huippua.

Nämä vuodet ovat monessa suhteessa olleet Venäjän kannalta onnekkaita. Sillä, että öljyn maailmanmarkkinahinta nousi kevään 1998 alapisteestään enimmillään yli kuusinkertaiseksi, oli tietysti suuri merkitys kasvun liikkeelle lähtemiselle. Keskeisten vientiyriytysten kassavirta paisui, ja suuri osa siitä voitiin verottaa julkisen sektorin tarpeisiin. Palkka- ja eläkerästit maksettiin ainakin pääosin, ja talouden monetarisointi sai huimaa vauhtia. Vaihtokauppa, joka kattoi syksyllä 1998 jopa runsaat 60 prosenttia teollisuuden liikevaihdosta, oli pian enimmäkseen muisto. Julkinen talous oli maksukyvyttömyyteen joutumisen takia pakko tasapainottaa uuden vuosituhannen alkuun mennessä. Tämä tapahtui leikkaamalla dramaattisesti menoja. Kun vientivero- ja muut tulot alkoivat kasvaa, voitiin ensi sijassa keskittyä julkisen velan sovittua maksuaikataulua nopeampaan hoitamiseen. Tämä on johtanut Venäjän luottoluokituksen nopeaan parantumiseen. Yritykset ja pankit ovatkin lisänneet uutta luotonottoa, osittain ehkä huolestuttavan nopeasti.

Toisessa vaiheessa kassavirtaa alettiin ohjata rahastoihin. Valuuttavaranto, joka oli käytännöllisesti katsoen tyhjentynyt vuonna 1998, paisui maailman kolmanneksi suurimmaksi, Kiinan ja Japanin jälkeen. Alun perin budjettitulojen ailahtelujen tasoittamiseen tarkoitettu vakauserahasto kasvoi odottamatta niin suureksi, että keväällä 2007 päätettiin pitkällisten keskustelujen jälkeen jakaa se vuonna 2008 kahteen osaan. Ns. vararahasto pidettäisiin suuruudeltaan kymmenesosassa kansantulosta. Se turvaisi budjetin tarpeet, jos öljyn kansainvälinen hinta vaikka laskisi kolmeksi vuodelle tasolle 30 dollaria tynnyriltä tai kahdeksi vuodeksi tasolle 20 dollaria. Molemmat ovat uhkakuvia, joita yleisesti ei pidetä todennäköisinä. Mahdollinen ylitse jäävä tulo sijoitettaisiin norjalaismalliseen ns. tulevien sukupolvien rahastoon.

Kolmannessa vaiheessa kasvavia tuloja alettiin suunnata julkisten menojen kasvattamiseen. Puolustuksen tarpeet ovat Venäjän ulkopuolella herättäneet eniten keskustelua. Totta onkin, että puolustus tarvitsee merkittävästi lisää voimavaroja, jos maa haluaa ylläpitää oman kilpailukykyisen aseellisuuden ja luoda siedettävät olosuhteet sotilailleen. Menojen lisäys on ollut vielä nopeampaa sosiaalimenoissa ja julkisen sektorin palkoissa. Nyt ollaan päättämässä suurista lisämenoista esimerkiksi asunto- ja tierakentamiseen.

Myös vuoden 1998 kriisi, joka iski pahasti elintason, itse asiassa hyödytti tulevaa talouskehitystä, osin paradoksaalisilla tavoilla. Kun rupla heikkeni rajusti, venäläisten tuottajien hintakilpailukyky kohentui huomasti. Ne pystyivätkin hyödyntämään tätä, mutta

vain kotimarkkinoilla. Uusia merkittäviä korkeamman jalostusarvon vientituotteita ei sen sijaan ole ilmaantunut. Viime vuodet ruplan reaalin kurssi on vahvistunut nopeasti, mikä on väistämätön seuraus kriisin luomasta aliarvostuksesta ja nousseiden vientihintojen tuomasta valtavasta vaihtotaseen ylijäämästä. Valuuttamääräiset vientitulot on vaihdettu rupliksi, joiden tarjonta on paisunut. Vaikka inflaatio on pystytty pitämään jatkuvasti alenevalla trendillä, on sen taso edelleen korkeanpuoleinen. Se painui vuonna 2006 ensi kerran alle kymmenen prosentin, ja kuluvan vuoden tavoite on 7,5 prosenttia.

Rahaviranomaiset ovat halunneet pitää ruplan nimellisen kurssin lähes vakaana. Tämä on poikkeuksellinen tavoite, mutta hyvin ymmärrettävissä perinteisesti dollarisoituneessa taloudessa. Siellä talouden toimijat, varsinkin kotitaloudet, saattavat reagoida hyvin jyrkästi nimellisen valuuttakurssin muutoksiin. Mutta kun kotimainen inflaatio on korkea, lähes kiinteän nimellisen kurssin politiikka kääntyy reaalin kurssin nopeaksi vahvistumiseksi. Tämä heikentää kotimaisen tuotannon hintakilpailukykyä samalla vahvistaen venäläisten ostovoimaa ulkomaisiin tuotteisiin. Vahvistuva rupla näkyy kiihtyvässä tuonnissa; viime vuonna Venäjän tuonti kasvoi jo 22 % mutta vienti vain 7 %. Venäläisessä keskustelussa ollaankin usein huolestuneita ruplan liian nopeasta vahvistumisesta. Vuoden 2007 reaalista vahvistumistavoitteesta, 5,1 %, täytyi puolet jo ensimmäisen neljänneksen aikana.

Yksikkötyökustannukset eivät ole nousseet ruplan reaalin vahvistumisen vauhtia. Tuottavuutta on ollut suhteellisen helppoa nostaa kapasiteetin käyttöasteen kohoamisen tuomien suurtuotannon etujen myötä. Tämä on 1990-luvun paradoksaalisia hyötyjä tämän vuosikymmenen kehityksen kannalta. Vaikka tarkat mittausyritykset ovat vähämerkityksellisiä tuotantorakenteen muutostarpeen takia, huomattava osa, jopa puolet, tuotantokapasiteetista oli käyttämättä vuonna 1999. Kun kysyntä kasvoi edellä esitetystä syistä, siihen pystyttiin vastaamaan ilman suuria investointeja. Pienilläkin rationalisointitoimilla saattoi olla suuri lisävaikutus. Näin hyödynnettiin hintakilpailukykyä, mutta toisaalta, kun investointeihin ei ollut suurta tarvetta, innovaatiot, tekninen kehitys ja perityn teollisuuden rakennemuutos jäivät vähäisiksi.

Vuoden 1998 kriisi oli myös lopullinen vahvistus tasapainohakuiseen raha- ja finanssipolitiikkaan perustuvaa talouspolitiikkaa tukevalle konsensukselle. Yhtäältä budjettivajeiden velkarahoitukseen ei enää ollut mahdollisuutta; toisaalta kukaan ei halunnut paluuta 1990-luvun suuriin vajeisiin. Tiedettiin niiden yhteys korkeaan inflaatioon, ailahteleviin valuuttakursseihin, investointien romahtamiseen, tuotannon supistumiseen, työttömyyteen ja köyhyyteen. Väite Venäjän 1990-luvusta "maailman kalleimpana taloustieteen peruskurssina" voi olla kyyninen, mutta se ei ole tyystin vailla pohjaa.

Toki 1990-luku oli luonut perusteita tulevalle menestykselle muillakin tavoin. Talouden vapauttaminen oli antanut tilaa yrittäjyydelle; erikoisilla tavoilla yksityistetyt yritykset eivät ehkä toimineet hyvin, mutta ne toimivat paremmin kuin neuvostoyritykset ja paransivat yrityshallintaansa ja varsinkin korkeimman johdon ammattitaitoa. Juuri siinä on taloudellisen kasvun ydin. Se tarkoittaa, että tänä vuonna toimitaan paremmin kuin viime vuonna. Se ei välttämättä tarkoita, että oltaisiin tehokkaita ja kilpailukykyisiä.

Ei vain energiasta

Meillä on tapana tuijottaa silmämme kipeiksi Venäjän öljyyn ja kaasuun. Niiden suurta merkitystä ei olekaan syytä kiistää. Ne tuottavat eri arvioiden mukaan ainakin

viidenneksen bruttokansantuotteesta. Kun hiilivetyjen tuotannon kasvu on vuodesta 2004 alkaen laskenut noin kahden prosentin tasolle – ja samankaltaisen kasvun odotetaan jatkuvan lähivuosina – niiden osuus kokonaistuotannosta tulee laskemaan. Ne ovat myös tuottaneet noin 40 prosenttia julkisen sektorin tuloista. Jos öljyn hinnat eivät ole edelleen nousussa, tämäkin osuus on laskussa. Ja ne tuottavat kaksi kolmannesta vientituloista.

Energian sokaisemat silmät eivät näe kuvan toista puolta, Venäjän taloudessa pari vuosikymmentä sitten alkanutta ja kasvua nyt kantavaa rakennemuutosta. Lyhyesti sanoen: Venäjä on saanut nykyaikaiset palvelutoimialat, joita ei Neuvostoliitossa juurikaan ollut. Vaurastuva keskiluokka kysyy näitä hyödykkeitä. Samalla niiden tuottaminen tarjoaa työpaikkoja juuri tuolle ryhmälle, ehkä neljännes tai viidennes väestöstä. On syntymässä kulutusyhteiskunta. Sen osana on tuontialtiuden kasvu. Maailmantalous tarjoaa aina enemmän valintaa, laatua ja tuotemerkkejä kuin minkään maan oma tuotanto.

Kulutusyhteiskunnan vahvistumista tukee myös nopeasti kehittyvä rahoitusjärjestelmä. Asuntoluotot ovat vasta yleistymässä, eivätkä luotot kestävien kulutushyödykkeidenkään hankkimiseen ole vielä yleisiä. Kotitalouksien luottokanta kasvaa nyt nopeasti. Se on vielä pieni, mutta osa luotoista tulee osoittautumaan ongelmallisiksi.

Muuttuvat kasvun ehdot

Vuodesta 1999 lähtien Venäjän kasvua eteenpäin vienyt kasvumalli on nyt tulossa tiensä päähän. Kapasiteetin kasvuastetta ei voi juuri enää kasvattaa, vaan kasvun tulee olla investointiperusteista. Reaali-investoinnit kasvavatkin näemmä kiihtyvää vauhtia. Vuonna 2006 kasvua oli runsas 13 prosenttia, ja voi olla, että kuluva vuosi näyttää vielä korkeampia lukuja. Silti investointiaste, hieman alle 20 prosenttia BKT:stä, on edelleen alhaisenpuoleinen. Sen voi arvata nousevan ehkä prosenttiyksikön verran vuodessa. On yhtäältä hyvä, ettei kasvu ole nopeampaa. Suurten hukkahankkeiden ja kehityksen epävakauden todennäköisyys jää näin pienemmäksi.

Investointipohjainen kasvu antaa myös mahdollisuutta tekniseen kehitykseen ja perityn tuotannon rakennemuutokseen. Innovaatiothan usein sisältyvät uusiin koneisiin ja laitteisiin. Myös tämä nostaa talouden tuontialttiutta lyhyellä aikavälillä.

Sekä kulutuksen että investointikysynnän tuontialttiuden kasvu yhdessä vakaiksi arvelujen vientihintojen kanssa merkitsevät, että Venäjän vaihtotaseen ylijäämä on sulamassa. Se voi tapahtua jo muutamassa vuodessa, vaikka ylijäämä onkin tähän asti ollut tavattoman suuri, 10-15 prosenttia bruttokansantuotteesta. Viimevuotinen ero tuonnin ja viennin kasvuvauhdissa osoittaa tätä. Vain hyvin merkittävä viennin monipuolistuminen muuttaisi kuvan. Käytännössä vientirakenteessa ei voi ainakaan muutamassa vuodessa tapahtua suuria muutoksia.

Myös Venäjän talouden toinen suuri ylijäämä julkisessa taloudessa on häviämässä. Budjettilylijäämä on vaihdellut 5-10 prosenttina kansantulosta. Varantojen kasvattaminen on perustunut tähän. Nykyisellä verorakenteella tulot kasvavat vain hitaasti. Esimerkiksi progressiivisen tuloveron käyttöönotto saattaisi muuttaa tilannetta, mutta sekään ei ole erilaisten määräysten kiertämiseen tottuneessa yhteiskunnassa varmaa. Toisaalta julkisen sektorin menopaineet ovat erittäin suuret. Tätä kuvastavat vuonna 2006 hyväksytyt kansalliset ohjelmat: maatalous, asuminen, terveydenhoito ja koulutus. On päätetty sotilasmenojen ja julkisen sektorin palkkojen suurista lisäyksistä. Kullakin energiatalouden alalla – öljy, kaasu ja sähkö – on noin sadan miljardin dollarin kymmenvuotiset

investointiohjelmat. Myös valtion rahaa tullaan tarvitsemaan. Eläkejärjestelmä tarvitsee uuden uudistuksen. Tierakentaminen on noussut uudeksi prioriteetiksi. Menot tulevat väistämättä nousemaan tuloja nopeammin.

Vaihtotaseen ylijäämän sulaminen merkitsee kolmea seikkaa. Venäläisten yritysten hintakilpailukykyhuolet helpottavat. Inflaatiopaine heikkenee. Ulkopuolelta katsottuna Venäjän markkina kasvaa hitaammin. Kaksoisylijäämien mahdollisesti hävitessä rahastojen nykyisen kaltainen paisuminen loppuu. Finanssipolitiikan keskiöön nousevat "normaalit" menojen ensisijaistamisen kysymykset. Tämä muuttaa talouspoliittisen väittelyn luonteen. Rahapolitiikassa siirrytään ensisijaisesta valuuttakurssitavoitteesta inflaatiotavoitteeseen ja ruplan nopea vahvistuminen hidastuu.

Olisi ajateltavissa, että vaihtotaseen ylijäämä korvautuisi pääomataseen ylijäämällä, joilloin pitkäjänteiset suorat sijoitukset olisivat tervetulleempia kuin lyhyen aikavälin finanssisijoitukset, jotka saattavat olla epävakaita.

Kaksoisylijäämien häviäminen merkitsisi, että Venäjän raha- ja finanssipolitiikan kehikko muuttuisi hyvin paljon samankaltaisemmaksi monien muiden keskimääräisen tulotason kehittyvien talouksien kanssa. Kokemuksesta tiedetään, että ne saattavat olla hyvinkin epävakaita, mutta että näin ei välttämättä ole. Paljon riippuisi siitä, kuinka hyvin nykyinen konsensus tasapainohakuisen raha- ja finanssipolitiikan puolesta kestäisi.

Pullonkaulat saattavat hidastaa talouskasvua

On jokseenkin väistämätöntä, että nopea taloudellinen kasvu lähestyttäessä tuotantokapasiteetin täyskäyttöä johtaa erilaisten pullonkaulojen ilmaantumiseen. Venäjällä kaksi on erityisen tärkeää.

Yksi on, paradoksaalista kyllä, energian saatavuus. Venäjä on maailman suurin energiantuottaja, mutta silti sähköstä ja kaasusta on ajoittain ainakin paikallista pulaa. Kysymykset siitä, onko perimmäinen syy tuotannon hitaassa kasvussa vai pikemminkin jakelussa, alhaisissa hinnoissa ja käytön tehottomuudessa, ovat kiistanalaisia, mutta ainakin suurimmissa kaupungeissa vajeita on esiintynyt kylmimpien pakkasten aikana. Energian ja osin muun infrastruktuurin saatavuus rajoittaa rakentamista, ja on jossain määrin kääntänyt investointeja suurimmista kaupungeista niiden ympäristöön. Energian käytön tehostamiseen on suuri tarve mutta myös mahdollisuudet. Vain niiden toteuttaminen mahdollistaa, että Venäjä pystyy lisäämään energian vientiään. Jo nyt Venäjä tuo kaasua Keski-Aasiasta, lähinnä Turkmenistanista, määrän joka vastaa kolmannesta sen vientimäärästä Eurooppaan.

Toinen pullonkaula on ammattitaitoisen työvoiman saatavuus. Kyse on osin väestörakenteesta. Nuorimmat työikäiset ikäluokat ovat jo supistumassa, ja tämä tulee jatkumaan. Osin kyse on riittämättömästä ja väärin suuntautuneesta ammattikoulutuksesta. Myös sillä, etteivät yritykset juuri värjänneet uutta työvoimaa 1990-luvulla, kun entisenkin työllistäminen oli vaikeaa, on osasyynä. Monilta aloilta puuttuvat 30–40 vuoden ikäiset työntekijät lähes kokonaan.

Pula nostaa työvoimakustannuksia, eikä Venäjä tule olemaan matalapalkkamaa. Keskimääräinen palkkataso on ulkomaanvaluutassa mitattuna kaksinkertainen verrattuna kymmenen vuoden takaiseen tasoon. Vastakohta kriisin jälkeisiin vuosiin on vielä vahvempi, eikä ensisijainen ongelma ole keskituloissa. Tuloerot ovat erittäin suuret. Venäläisen yritysjohton tulot ovat usein korkeammat kuin suomalaisen.

On myös merkille pantavaa, että vaikka investoinnit kasvavat, ne keskittyvät kohtuuttomasti muutamalle alalle. Vuonna 2006 energiasektorin osuus kokonaisinvestoinneista kasvoi uudelleen. Tämä lienee tarpeen, jotta alan tuotantoa pystyttäisiin lisäämään ja jalostusarvoa nostamaan. Myös rakentaminen, varsinkin asuntorakentaminen, saa runsaasti ja kasvavan määrän voimavaroja. Toisaalta on sellaisia työvoimavaltaisia tai potentiaalisesti hyvin tärkeitä toimialoja kuin tekstiili- ja metsäteollisuus, joissa ei investoida juuri laisinkaan. Tämä voi osoittautua varsin hankalaksi tulevan kilpailukyvyyn ja työpaikkojen luonnin kannalta.

Ongelmallinen kilpailukyky

Venäjän energiasektori on suuri useimmilla mittareilla arvioituna, mutta se työllistää – tarkasta määritelmästä riippuen – vain alle 2 % työllisestä työvoimasta. Muiden 98 prosentin on löydettävä työpaikkansa muualta. Se, ovatko nämä työvoimat kilpailukykyisiä vai ei, ratkaisee paljon, muun muassa sen tavan, jolla Venäjä voi yhdyttyä eurooppalaiseen ja maailmantalouteen.

Yksi tapa pelkistää ongelma on sanoa, että Venäjän on alhaisten tuotantokustannusten Aasian ja korkean teknologian Euroopan välissä. Venäjän työvoimakustannukset eivät tule olemaan alhaiset syistä joita käytiin lävitse aikaisemmin. Energian ja muun muassa kuljetusten kustannustaso on sitouduttu nostamaan monista hyvistä taloudellisista ja ympäristösyistä. Venäjän tavoitteena luonnollisestikin on korkean teknologian laaja hyödyntäminen, mutta se on kovasti kilpailtu, pitkä ja sudenkuoppia täynnä oleva tie.

Venäjä käyttää tutkimukseen ja tuotekehittelyyn 1,2 prosenttia kansantulosta. Vaikka alhainen Suomen ja Ruotsin mittareilla, luku vertautuu esimerkiksi Kiinaan. Venäjällä on myös hyvin laaja Neuvostoliitosta peritty tutkimuksen kenttä ja tilastojen mukaan hyvin suuri määrä tutkijoita.

Näiden tutkimukseen käytettyjä voimavaroja kuvaavien lukujen taakse kätkeytyy useita ongelmia. Pääosa tutkimusmenoista on valtion, eikä tavoitteena useinkaan ole markkinoitavissa olevien uusien hyödykkeiden aikaansaanti. Päinvastoin, valtio antaa etusijan sotilaalliselle tutkimukselle. Tutkimuskenttä noudattaa edelleen neuvostoliittolaisia ja sitäkin vanhempia jakoja opetukseen (yliopistot) ja tutkimukseen (tutkimuslaitokset), samoin kuin jakoa perustutkimukseen (tiedeakatemia) ja soveltavaan tutkimukseen (muut tutkimuslaitokset). Tiede- ja teknologiapolitiikan samoin kuin innovaatiopolitiikan peruslinjaukset on tehty. Ne perustuvat kansainvälisen kokemuksen tuntemukseen ja vaikuttavat järkeviltä. Niiden saamat voimavarat ovat edelleen niukat. Ehkä yllättävästi, ne ovat törmänneet tutkijajayhteisön voimakkaaseenkin vastarintaan. Erityisen vaikealta tuntuu tinkiä akateemisesta itsemääräämisoikeudesta ja Neuvostoliitolta peritystä pyrkimyksestä omavaraisuuteen tutkimuksessa. Kuitenkin Venäjän on välttämätöntä löytää oma sijansa tieteen ja tutkimuksen työnjaossa.

Vuonna 2006 venäläiset jättivät kansainvälisiä patenttihakemuksia vain neljänneksen siitä määrästä, jonka suomalaiset tekivät. Tällä mittarilla Venäjä rinnastuu muun muassa Singaporeen, Norjaan ja Espanjaan.

Nykyhallinnon vastaus kysymykseen Venäjän taloudellisesta tulevaisuudesta on selkeä, perusteltu ja ehkä ainoa mahdollinen. Maan on opittava saamaan entistä enemmän arvoa irti luonnonvaroistaan. Onnistuessaan tämä merkitsisi sen kehityspolun toistamista, jolla esimerkiksi Pohjoismaat ovat edenneet viimeiset puolitoista vuosisataa. Mutta kuinka

hyviä venäläiset luonnonvaraperusteiset suuryritykset tulevat olemaan tämän tavoitteen saavuttamisessa? Ne ovat usein jäykkiä, hierarkkisia ja sulkeutuneita. Ne eivät tee tutkimusta eivätkä tuotekehittelyä. Henkilöstön koulutus on vähäistä. Ne ovat viime vuosina vahvan kassavirtansa varassa rönsyilleet eri suuntiin, usein täysin perustoimintaan liittymättömiin suuntiin. Paluu ydinosaamiseen on vasta edessä. Lisäksi julkinen valta suosii kotimaisen monopolin asemassa olevien "kansallisten mestarien" kehittämistä. Kansainvälisen kokemuksen mukaan tämä ei voi olla oikea ratkaisu.

Maan johtava talousyliopisto julkaisi äsken laajan tutkimuksen venäläisten teollisuusyritysten kilpailukyvästä. Hyvä uutinen oli, että kilpailukykyisiä yrityksiä löytyi kaikilta toimialoilta. Huonompaa oli, että niiden osuus kaikista vaihteli toimialoittain 10–45 prosentissa. Mikä pahinta, näilläkin yrityksillä oli sellaisia äsken lueteltuja kielteisiä ominaisuuksia, että niiden kilpailukykyä ei voinut pitää vakaana.

Yhteenveto

Äskeisessä menneisyydessä Venäjän kasvusuoritus on ollut ja on edelleen erinomainen. Kasvun ehdot ovat kuitenkin muuttumassa. Lyhyen aikavälin muutos ei välttämättä hidasta kasvua, ei ainakaan merkittävästi. Se muuttaa raha- ja finanssipolitiikan ehtoja. Pitkän aikavälin haasteet ovat kuitenkin jo näkyvissä. Venäjän on jo nyt kohdattava ne ongelmat, joita syntyy työvoiman vähenemisestä ja ikääntymisestä, kustannustason noususta, teknisen kehityksen ja innovaatioiden vähäisyydestä ja energian tuotannon kasvun hidastumisesta. Eräs keskeisistä talouspolitiikan vaikuttajista onkin todennut, että hiilivetyjen kultainen kausi Venäjän taloudessa on ohi kahden vuosikymmenen kuluttua. Kaksikymmentä vuotta on lyhyt aika. Sen verran on kulunut vakavien talousuudistusten aloittamisesta Neuvostoliitossa.

Jotta Venäjästä tulisi Euroopan suurin kansantalous, sen on muututtava monessa suhteessa. Näin ainakin, jos oikeassa ovat ne, joiden mielestä tulevaisuus kuuluu avoimuudelle, luovuudelle ja joustavuudelle, siis uuden luomiselle.

Jos taas oikeassa ovat ne, jotka uskovat Venäjän jo olevan lähellä suurinta suhteellista taloudellista kokoaan, tiedämme kahden vuosikymmenen päästä, ettei Venäjä sittenkään pystynyt muuttumaan.

- 2003
- No 1 Marco Fantini: An evaluation of draft legislation on Russian deposit insurance
 - No 2 Jian-Guang Shen: China's Economic Development in 2002
 - No 3 Komulainen, Korhonen I, Korhonen V, Rautava, Sutela: Russia: Growth prospects and policy debates
 - No 4 Tuomas Komulainen: Polish Economic Review 1/2003
 - No 5 Abdur Chowdhury: Banking reform in Russia: Winds of change?
 - No 6 Laura Solanko: Why favor large incumbents? A note on lobbying in transition
 - No 7 Tuuli Koivu: Suotuisa kehitys jatkui Baltian maissa vuonna 2002
 - No 8 BOFIT: Näkökulmia Venäjän talouteen - BOFIT-seminaari 22.5.2003
 - No 9 Merja Tekoniemi: Venäjän maatalous 2000-luvulla - Venäjästakö viljanviejä?
 - No 10 Abdur Chowdhury: WTO accession: What's in it for Russia?
 - No 11 Tuomas Komulainen: Polish Economic Review 2/2003
- 2004
- No 1 Elena Smirnova: Impact of Cross-listing on Local Stock Returns: Case of Russian ADRs
 - No 2 Seija Lainela and Pekka Sutela: European Union, Russia, and TACIS
 - No 3 Seija Lainela: Investoinnit kasvussa Venäjällä
 - No 4 BOFIT: Venäjän talous Putinin aikana
 - No 5 Merja Tekoniemi: Venäjän Kaukoidän taloudellinen integraatio
 - No 6 Tuuli Koivu: The sustainability of Chinese growth
 - No 7 Tapio Korhonen: Venäjän rahoitusjärjestelmän nykytila ja näkymät
 - No 8 Tapio Korhonen ja Simon-Erik Ollus: Mikä pääomapako Venäjältä?
 - No 9 Simon-Erik Ollus: How much oil can Russia produce? – A study in the Russian oil sector
 - No 10 Tapio Korhonen: Kiinan rahoitusjärjestelmän nykytila ja näkymät
 - No 11 Simon-Erik Ollus: Miksi kesällä 2004 oli luottamusputa? – Katsaus Venäjän pankkisektorin rakenteeseen ja nykytilaan
- 2005
- No 1 Tuuli Koivu: The challenge of choosing an optimal exchange rate regime for China
 - No 2 Jouko Rautava: Is India emerging as a global economic powerhouse equal to China?
 - No 3 Pekka Sutela: EU, Russia, and Common Economic Space
 - No 4 Barbara Bils: What determines regional inequality in China? –A survey of the literature and official data
 - No 5 Laura Solanko and Merja Tekoniemi: To recentralise or decentralise – some recent trends in Russian fiscal federalism
 - No 6 Pekka Sutela: Did Putin's reforms catapult Russia into durable growth?
 - No 7 Pekka Sutela: Finnish trade with the USSR: Why was it different?
 - No 8 Anna Mahlamäki, Laura Solanko, Merja Tekoniemi ja Simon-Erik Ollus: Venäjän keskeiset tuotannonalat 2000-luvulla – sektorikatsaus
 - No 9 Katrin Robeck: Russia's Gas Business – Facts, Challenges and the Road to Reform
 - No 10 Simon-Erik Ollus ja Heli Pyykkö: Suomen ja Venäjän taloussuhteiden viimeaikainen kehitys
 - No 11 Tiina Saajasto: Siirtymätalouksien tutkimuslaitoksen Internet-sivujen käyttäjäkysely 2005
 - No 12 Anna Mahlamäki: Katsaus Venäjän pankkisektoriin
 - No 13 Tiina Saajasto: BOFIT web site user survey 2005
- 2006
- No 1 Tuuli Koivu ja Tapio Korhonen: Kiinan valuuttapolitiikka ja maailman rahoitusepätasapainot
 - No 2 Tuuli Juurikkala, Vesa Korhonen, Simon-Erik Ollus, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: Kestääkö Venäjän kasvu? – Seminaarijulkaisu: BOFIT Venäjä-tietoisku 8.5.2006
 - No 3 Aaron Mehrotra: India's recent macroeconomic developments
 - No 4 Tuuli Juurikkala and Simon-Erik Ollus: Russian energy sector – prospects and implications for Russian growth, Economic policy and energy supply
 - No 5 Merja Tekoniemi: Venäjän aluepolitiikan uudet tuulet – esimerkkinä Murmanskin alue
 - No 6 Sanna Kurronen: Russian electricity sector – reform and prospects
- 2007
- No 1 Simon-Erik Ollus and Heli Simola: Russia's true imports?
 - No 2 Simon-Erik Ollus and Stephan Barisitz: The Russian Non-Fuel Sector: Signs of Dutch Disease? Evidence from EU-25 Import Competition
 - No 3 Heli Simola: Russia getting closer to WTO membership – what are the practical implications?
 - No 4 Laura Solanko: Vaurastuva ja ikääntyvä jättiläinen – katsaus Venäjän julkiseen sektoriin
 - No 5 Simon-Erik Ollus and Heli Simola: Finnish re-exports to Russia
 - No 6 Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Jouko Rautava, Heli Simola, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: Venäjän kasvun uudet ehdot